JOHANNIS ALBERTI SCHLOSSER,

MEDICINAE DOCTORIS,

Societatis Regiae Scientiarum Londinensis Socii,

E P I S T O L A

AD VIRUM EXPERTISSIMUM, PERITISSIMUMQUE

FERDINANDUM DEJEAN,

CELEBERRIMUM NUPER APUD INDOS, URBIS BATAVIAE

CHIRURGUM PUBLICUM ORDINARIUM,

D E

L A C E R T A
A M B O I N E N S I.

*Novae plane hujus Speciei, pulcherrimae et hucusque fere incognitae, accuratam
descriptionem ac fidelem a peritis artificibus elaboratam delineationem,
aeri incisam, sistens.*

*Quamquam non magnae nec multae utilitates ab animalibus ad hominem redi-
rent; non parva tamen in eorum contemplatione voluptas, homini bene ac libera-
liter instituto, tam varia et mira Animalium discrimina inter se consideranti,
oboritur: atque nullum est Animal, in quo non aliquid, suum, illustre, ra-
rum, imo non aliquid, ut ita dicam, divinitatis spectetur.*

*Singulas Animalium historias, singulos quasi Hymnos aestimabimus divinae
Sapientiae atque Bonitatis.*

EX CONRADI GESNERI EPISTOLA NUNCUPATORIA,

Operi de Animalibus, quadrupedibus, viviparis praefixa.

A M S T E L O D A M I

M D C C L X V I I I.

Sumtibus Auctoris.

ZEER ERVAARENE HEER

E N

HOOG GEAGTE VRIEND!

Lhoewel ieder bijzonder soort van Dieren, inderdaat van alle andere soorten, onderscheiden en kenbaar is, door een of meer aan 't zelve alleen eigene, uitwendige kenmerken; dat egter de naast aan elkander grenzende soorten ook tefens een of meer deezer kenmerken met elkanderen gemeen hebben, blijkt zonneklaar uit de beschouwing van alle de soorten van 't een of ander der geslagten, waarvan men thans genoegzaam met zekerheid zeggen mag, dat meest alle de soorten naar behooren bekend en beschreeven zijn; ja de kundigste en vermaardste Natuurbeschouweren deezer Eeuw, waarin jaarlijks inzonderheit de Natuurlijke Historie, door eene reeks van aanmerkingswaardige ontdekkingen, uitmunt, VON LINNÉ, DE BUFFON, BONNET en anderen, wier naamen onsterfelijk zullen zijn, maaken geene zwarigheid ons te verzeekeren, dat schoon men tusfchen

zom-

L
255
35
702
pt
H20

PETRI BODDAERT,

MEDICINÆ DOCTORIS,

Urbis FLISSINGÆ exconsilarii, Societatis ZEELANDICÆ
scientiarum, quæ FLISSINGÆ est, Socii,

E P I S T O L A

AD VIRUM CELEBERRIMUM

JOHANNEM BURMANNUM,

MEDICINÆ DOCTOREM

In Illustri Gymnasio AMSTELODAMENSI, Botanices Professore,
Academiæ Scientiarum UPSALIENSIS, nec non Academiæ
Cæsareæ naturæ Curiosorum socium.

D E

CHAETODONTE ARGO

Descripto atque accuratissima icone illustrato

EX MUSEO

VIRI CELEBERRIMI

JOHANNIS ALBERTI SCHLOSSERI,

Dum in vivis esset

MEDICINÆ DOCTORIS

Expertissimi, Societatis regiæ LONDINENSIS, atque Societatis ZEE-
LANDICÆ Scientiarum quæ FLISSINGÆ est, Socii.

AMSTELODAMI,

APUD CORNELIUM VAN TONGERLO, MDCCCLXX.

WEL EDELE HOOG GELEERDE HEER!

ET is noch geen jaar geleeden , dat de zeer Geleerde Heer JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSER, kundig Artz te *Amsterdam*, *Lid van het Koninglijk Genootschap te London*, zyne *Amboinsche Hagedis*, in eenen brief aan den zeer ervaren en kundigen Heere FERDINAND DE JEAN, had in 't licht gegeven; van voorneemen zynde, jaarlijks dezelve door het een of ander zeldzaam Dier uit zyne ryke verzameling te vervolgen, tot welken einde hy reets verscheide meesterlyk uitgevoerde en zeer naauwkeurige teekeningen, door de hand van den ervaaren Konstschilder G. DADELBECK, verzameld hadde. Maar dewyl 'er in dit ondermaansche niets zekers, niets standvastigs gevonden word, en de dood zoo wel tegens de Boekvertrekken der geleerden, als tegens de wooningen der onwetende ledigheid, aanbottst, heeft zyn Ed. dit voorneemen niet kunnen ter uitvoer brengen. Een ontydige dood heeft hem ons, helaas! te vroeg ont-

II. BRIEF.

rukt,

JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSER,

O V E R D E

A M B O I N S C H E

H A A G D I S.

JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSER,

D E L A C E R T A

A M B O I N E N S I.

B R I E F
V A N
JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSER,
M E D I C I N A E D O C T O R,

Medelid van de Koninglijke Maatschappij der Wetenschappen van Londen,

A A N D E N
ZEER ERVAARENEN EN KUNDIGEN HEERE
FERDINAND DEJEAN,
ONLANGS BEROEMD STADS HEELMEESTER DER STAD BATAVIA.

Bebelzende eene Naauwkeurige Beschrijving

D E R
A M B O I N S C H E
H A A G D I S.

*Benevens eene zeer wel gelijkende Afbeelding deezer volstrekt-nieuwe, frâaije en tot beden
toe genoegzaam onbekende foort, door bekwaame Kunstenaars vervaardigd.*

Al was 't, dat de Dieren aan 't Menschdom niet veele en groote nutheeden ver-
schaffen, ieder beschaafd mensch egter zou telkens een groot genoegen finaaken,
als hij de zo meenigvuldige en wonderlijke verscheidenheeden der Dieren, met el-
kanderen vergelijkende, beschouwde; en geen een Dier is 'er, waarin niet iets aan
het zelve alleen eigen, iets doorlugtigs, iets zeldzaams, ja, om zo te spreken,
iets der Godlijkheid doorstraalende kenlijk is.

Wij zullen agten, dat ieder enkelde Historie van een Dier in 't bijzonder, als
't ware, een Lofzang zij der Godlijke Wijsheid en Goedheid.

UIT DEN OPDRAGTS BRIEF DOOR CONRADUS GESNERUS,

Geplaatst voor zyn Werk over de viervoetige, leevend-baarende Dieren.

A M S T E R D A M,

1768.

Voor Rekening van den Schrijver.

626
L. 560.24.
A.
12

JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSER

AMICO SUO INTEGRRIMO,

VIRO EXPERTISSIMO

FERDINANDO DEJEAN,

S. P. D.

INGULIS licet *Animalium speciebus unus vel plures externi Characteres proprii sint, quorum ope ab omnibus aliis revera distinctae esse dignoscuntur; ex contemplatione tamen omnium unius alteriusve generis, cujus omnes species rite hodie descriptas et cognitae esse, certitudinis quadam ratione dici potest, clare patet, vicinas species unum pluresve horum Characterum inter se communes habere; imo peritissimi celeberrimique Naturae contemplatores hujus aevi, quod praesertim, quolibet anno, Naturalis Historiae notatu dignissimis inventis excellit, LINNAEUS, BUFFONIUS, BONNETUS, aliique, quorum nomina non unquam interitura, audacter affirmant; Hiatus ad-*

A

buc.

zommige geslagten en veele soorten van Dieren, tot heeden toe groote gaapingen bespeurt, dezelve alleenlijk daardoor veroorzaakt worden, dat aan ons nog onbekend zijn die geslagten en soorten, welke tot het behoorlijk vervullen deezer gaapingen, zo wel als alle de andere Dieren, door den Schepper in den beginne geschapen zijn; want dat inderdaat al het geschapene in 't algemeen en het zo genaamde Rijk der Dieren in 't bijzonder, kan en moet aangemerkt worden als eene enkele volmaakte keeten, bestaande uit eeven zo veele duizende verschillende schaakels, als 'er duizende onderscheidene geslagten en soorten van wezens of dieren zijn, en dat dus de Schepper van 't Heelal deeze keeten in wezen gebragt hebbe zonder eenige wezenlijke afstanden of gaapingen tuschen haare schaakels over te laten (*a*); het welk inderdaat eene allerwaarschijnlijkste stelling is, waardoor ook teffens de aanbiddelijke volmaakte Wijsheid en Almagt des nooit volprezenen Scheppers der Natuur in 't glansrijkste Licht gesteld wordt.

DE

(*a*) Aangaande deeze stelling verdient inzonderheit geleezen te worden het tiende Capittel der tweede afdeeling, van de *Contemplation de la Nature*, door den vermaarden Heere BONNET in 't Jaar 1764. te Amsterdam in 8vo uitgegeeven, bladz: 28. Men vindt ook eene schets der geheele gemelde keeten in zyne *Insectologie*, Ao 1746. in 2 deelen in 12vo te Parys uitgekomen.

DSI

hucdum hodie aliquot inter genera, multasque species Animalium conspicuos, unicam hancce causam agnoscere, quod nempe genus et species, ad rite implendos hosce hiatus, a Creatore, aequae ac caetera omnia Animalia in initio quidem creata, in hunc usque vero diem nobis plane incognita sint; revera quippe integrum in genere Creationis opus, et in specie sic dictum Regnum Animale, posse ac debere considerari unicae instar perfectae catenae, quae ex tot millibus annulorum distinctorum constat, quot sunt millena diversa genera et species entium animaliumve; ita ut catena haecce, sine ullis veris annulos inter suos hiatus, ab universi Creatore, integerrima creata sit (a). Quae certe Hypothesis verosimillima est, simulque adorandam perfectam Sapientiam atque Omnipotentiam, numquam satis laudati Naturae Conditoris, lucidissimas reddit.

Quo-

(a) *Hac de Hypothesi meretur imprimis legi caput decimum secundae Sectionis Contemplationis Naturae, a celeberrimo BONNETO anno 1764. Amstelodami Gallice, in Octavo ut ajunt, editae, pag. 26. Integrae quoque Catenae memoratae specimen reperitur in ejusdem Illustris Auctoris Insectologia, eodem Gallico sermone Ao. 1746. Parisiis, in duodecima sic dicta forma, 2 volum. edita.*

DE waarheid deezer stelling nu wordt inzonderheit telkens op nieuw meer en meer beweezen of bevestigd , wanneer eenig voorheen onbekend soort van Dieren ontdekt , behoorlijk beschreeven en afgebeeld , den Liefhebberen der Natuurlijke Historie medegedeeld wordt , het geen ik thans zal trachten te doen ten opzichte van het ongemeen fraai voorwerp deezes Briefs , door U Wel Edelens edelmoedige vriendschap benevens veele andere zeldzaamheden , uit het afgeleegen Oosten , aan mij toegezonden ; hebbende ik niet alleen onuitspreeklijk veel genoegen gesmaakt door de algemeene beschouwing van dit zonderling Dier , maar vooral door die van zijne bijzondere kenmerken , waarvan sommige te gelijk eigen zijn aan den *Leguaan* (a) , andere insgelijks aan den *Bafiliscus* (b) , terwijl eenige , aan deeze *Amboinsche Haagdis* alleen eigen , hem kenbaar maaken als een egt nieuw soort , en onderscheiden van die twee zo eevengemelde en van alle andere reeds bekende *Haagdis-soorten* ; wordende ter gelijker tijd daardoor vervuld de tot nog toe onvervuld gebleevene gaaping tusfchen den *Leguaan* en *Bafiliscus*.

DE

(a) *Natuurlyke Historie* , volgens het famenstel van den Heer LINNAEUS , eerste Deel , zesde Stuk , Bladz. 168 -174 . Plaat LII. Fig. 2.

(b) *Natuurlyke Historie* Eerste Deel , zesde Stuk , Bladz: 165 — 168 . Plaat LII. Fig 1.

QUOTIÈS nunc incognita antea *Animalium species*, descripta et delineata *Naturalis Historiae amatoribus rite cognita redditur*, toties etiam *hujus Hypothesis veritas magis magisque probatur vel confirmatur*; quod hisce litteris praestare conaturus sum respectu pulcherrimi illarum argumenti, pro singulari amicitia tua, ex remotissimo Oriente, una cum multis aliis rarissimis, illarum orbis terrarum productis, Gazis, ad me misit. In singularis enim hujusce *Animalis contemplatione generali*, non tantum ineffabilis mihi voluptas oborta fuerat, sed praesertim in contemplatione *Characterum ipsi propriorum*, quorum aliquot *Iguanae (b)*, alii *Basilisco (c)*, non nulli interim huic *Lacertae Amboinenfi solae*, proprii sunt, illam, genuinae novae speciei instar, distinguentes a duabus modo memoratis omnibusque aliis cognitis *Lacertae speciebus*; sicque hiatus impletur, qui hucusque supererat *Basiliscum inter et Iguanam*.

IN

(b) Vide LINNAEI, *Systematis Naturae editionem duodecimam*, Tom. I. pag. 366.

(c) Vide ibidem, eandem paginam.

B

4 OVER DE AMBOINSCH E HAAGDIS.

DE eenigste Schrijver, bij wien ik van dit, daarom door mij tot nog toe genoegzaam onbekend geagte Dier, eenig aanmerkingswaardig berigt gevonden hebbe, is FRANÇOIS VALENTYN, een man, die geduurende veele jaaren onze meeste volkplantingen in *Oostindien*, en inzonderheit het Eiland *Amboina* doorreisde en bewoond heeft; hij heeft eene wijdloopige, doch in veele opzigten zeer gebrekkijke beschrijving gegeven van deeze *Amboinsche Haagdis*, die door hem de *Kempbaan*, of de *gekamde*, ook wel de *wilde water- of rivier- Leguaan*, en door de Inboorlingen van *Amboina*, *Soa Soa Ajer*, dat is de *Water-Leguaan*, genaamd wordt.

DEEZE Schrijver geeft ook eene zogenaamde afbeelding van dit Dier, doch zij is waarschijnlijk volgens zijne beschrijving in Europa vervaardigd, ten minsten vind ik genoegzaam niets daarin, 't geen men gelijkenis noemen mag, maar alles integendeel alleronnatuurlijkst en geheel anders afgebeeld als het zich aan 't Dier zelve ver- toont, 't geen blijken kan uit de door mij hier bijgevoegde allerge- trouwste afbeelding, dewelke vervaardigd is met ongemeen veel oplettendheid naar het Dier zelve, in mijne verzameling berustende: en indien VALENTYN niet eenige der voornaamste kenmerken van dit Dier uitdruklijk in zijne beschrijving vermeld hadt, zoude ik zijne afbeelding nooit voor die van onze *Amboinsche Haagdis* er-
kend

IN hunc usque diem fere incognitum hocce Animal fuisse existimo, dum apud unicum modo Scriptorem aliquam ejus notatu dignam mentionem reperi. FRANCISCUS quippe VALENTINUS, qui multorum annorum spatio plerasque nostrae gentis Colonias, in Orientalem Indiam prolatas, ac praesertim Insulam Amboinam, peragravit et incoluit, amplam sed vitiosam valde, hujus Lacertae Amboinensis descriptionem dedit, quae ab illo varia nomina Belgica accepit, verbi gratia Lacertae Cristatae, Lacertae Aquaticae vel Fluviatilis ferae, pugnacis; ab Incolis vero Insulae Amboinae, Soa Soa Ajer, id est Lacerta Aquatica, vocatur.

VALENTINUS dedit etiam sic dictam delineationem hujusce Animalis, aeri incisam, sed verosimiliter in Europa juxta descriptiones VALENTINI paratam, quae mihi saltem nullatenus hujus Lacertae veram formam aut figuram sistere, sed potius a naturali plane alienas adumbrare videtur; quod patebit ex fidelissima, aere expressa delineatione, huic Epistolae annexa, quam juxta ipsum Animal, quod in meo Gazophylacio conservatur, summa cum attentione elaborari curavi; et nisi VALENTINUS aliquot praecipuorum Characterum hujus Animalis in sua descriptione accurate annotasset, egomet ipsam figuram nostrae Lacertae Amboinensis, quam VALENTINUS edidit, nunquam pro figura hujus Animalis ag-

kend hebben. maar niet tegenstaande al het gebreklijke zijner beschrijving, laat zij egter geen twijfel over, of VALENTYN heeft waarlijk dit zelve soort van Dieren meer dan eens levendig gezien en naar zijn vermoogen waargenoomen, ontleed en beschreeven, waarom ik ook uit zijne beschrijving (c) aan U Wel Edelen zal meededeelen al dat geen, het welk de uitwendige beschouwing van dit Dier alleen niet toeliet alhier waarteneemen.

„ *Het onthoudt zig (zegt hij) meest omtrent de Rivieren en zoe-*
 „ *te Wateren; hoewel 't ook op 't Land komt, dog 't is niet gewoon*
 „ *op hooge Boomen te klimmen, ook legt het zijne eijeren omtrent*
 „ *de Rivieren, in 't Zand, en wel bijzonder, omtrent d' Eilandekens*
 „ *of Zandplaten, die men hier en daar in de Rivieren wel ziet, de*
 „ *Mannekens en Wijfkens van dit Dier hebben geen eenerlijke kam*
 „ *en verschillen ook merkelyk in gedaante en teekening van haar*
 „ *verw:*

(c) Zie FRANÇOIS VALENTYN *Beschrijving van oud en nieuw Oostindien* Ao. 1726. te Dordrecht en Amsterdam, in Folio uitgegeeven; een werk, dat van alle Liefhebberen der Natuurlijke Historie met veel aandacht mag geleezen worden; in wiens derde Deels, eerste Stuk, vijfde Boek, eerste Hoofdstuk, bladz: 281. en 282. de gemelde Beschrijving, en bij letter I., op de plaat tot het aangebaalde Hoofdstuk behoorende, de gemelde zoogenaamde afbeelding van dit Dier te vinden is.

DE LACERTA AMBOINENSI. 5

novissem; sed defectus, in descriptione ipsa exstantes, non adeo magni sunt, quin clare pateat ex ea, veram hancce nostram Lacertae speciem, non modo vivam saepe visam, sed et pro viribus observatam, imo dissecatam et descriptam fuisse a VALENTINO; quam ob rem ex ejus descriptione (c) tibi nunc transcribam, quicquid sola inspectione externarum hujus Animalis partium hic observare non poteram.

„ Plerumque (*ait*) moratur circa fluvios, aquasve dulces,
„ et quamvis terram conscendat, non solet tamen altas arbores
„ adscendere; ova quoque sua circa fluvios in arena, prae-
„ fertim prope Insulas, tractusve arenosos, in fluviis con-
„ spicuos, deponit. Mas et foemina non eadem crista praediti sunt
„ et multum quoque differunt forma ac distributione colorum; foe-
„ minae enim, quae semper minor est, crista est continua depressa,
„ nul-

(c) Videatur FRANCISCI VALENTINI *Descriptio Veteris Novaeque Indiae Orientalis*, anno 1726. Dordraci et Amstelodami in Folio, Belgice edita; opus, omnium Historiae Naturalis amatorum summa attentione dignissimum, in cujus *Tom. III, part. I. Lib. V. cap. I. pag. 281. et 282*, hujus *Lacertae descriptio* et ad *Litteram I, Tabulae*, quae ad caput illud primum pertinet, sic dicta illius *figura* reperiri possunt.

6 OVER DE AMBOINSCH E HAAGDIS.

„ verw: want het *Wijfken*, dat altijd kleiner is, heeft een door-
 „ gaande laage kam, die zig nergens hoog verheft, maar de kam
 „ van 't *Manneken* verheft zig zomtjids in 't midden op den rug,
 „ zomtjids bij de agterste pooten en bij 't begin van de staart; ook is
 „ het *Manneken* veel fraaijer gemengeld van verwe en schilderagtiger
 „ van teekening als 't *Wijfken*. Het kan de laage *Boomkens*,
 „ bij de *Ricvierkant* staande, beklimmen, maar als het menschen of
 „ bonden gewaar wordt, springt het ten eersten in het water,
 „ verbergende zig onder de klippen en steenen hier en daar, alwaar
 „ men het zeer licht vangen kan, als men het maar stout aantast,
 „ alzoo het zeer dom, vreesagtig en niet gewoon is te bijten als het
 „ gevat word; men vangt dit Dier ook wel met strikken. Men
 „ prijst deszelfs vleesch boven dat van den gemeenen *Leguaan*, hoewel 't
 „ vleesch deezer Dieren nader *Schildpadden* dan *Hoendervleesch* gelijkt.
 „ Het vleesch deszelfs is zeer wit, zoet en geijl van reuck, bijna als
 „ dat van de *Bokken* of *Geijten*. als dit Dier leeft is de buijk altijd
 „ breeder als aan den *Leguaan*: in zijn lichaam heeft hij veele t'zaam-
 „ gerolde darmen. In 't lijf heeft hij geele eijeren, in twee bijzon-
 „ dere eijerstokken vergadert en in twee ruijme pijpen verdeelt,
 „ die in den rechten darm dicht bij de scheur eindigen; maar de eije-
 „ ren gelegd zijnde, zijn langwerpig en wit; het *Middelschot* of
 Di-

„ nullibi in altum elata; cum crista maris aliquando in medio dorfi,
 „ aliquando prope crura posteriora et ad initium caudae elata est;
 „ mas quoque pulchriori colorum varietate ac distributione, in-
 „ signitur; parvas arbores vel frutices ad fluviorum ripas, adscende-
 „ re valent, sed statim ac homines canesve aspiciunt, in aquam de-
 „ siliunt, sese occultantes sub rupibus lapidibusve, hic illic sitis,
 „ ubi facile capiuntur, si modo audacter arripiantur, quia stupi-
 „ dum timidumque est animal, quod non solet mordere, quando
 „ apprehenditur; laquearibus etiam capitur. ejus caro magis in
 „ deliciis habetur, quam caro IGUANAE VULGARIS, quam-
 „ vis illa similior sit carni Gallinaceae, quam carni Testudinum.
 „ Lacertae nostrae caro valde alba, dulcis et penetrantis est odoris,
 „ fere instar carnis caprinae. Vivi hujus Animalis venter sem-
 „ per quoque latior est quam venter IGUANAE; in abdomine
 „ ejus multa sunt intestina contorta. ova, adhucdum in ventre
 „ contenta, flavi sunt coloris, in duobus ovariis collecta et in to-
 „ tidem amplis canalibus, quorum apertura patet prope rimam
 „ in Intestino recto, divisa. ova vero posita alba sunt et oblon-
 „ ga. Diaphragma situm habet intra crura anteriora; Cor parvum
 „ est et triquetrum; Jecur oblongum neque latum est, instar lie-
 „ nis, eique annectitur rotunda vesicula fellea; Pulmo parvus, ru-

7 OVER DE AMBOINSCH E HAAGDIS.

„ *Diaphragma* legt tusſchen de voorſte pooten; het Hert is klein
 „ en driekantig, de Lever is langwerpig en ſmal, gelijk als een mild,
 „ en daaraan is een rond galblaasje; de Long is klein en van eene roode
 „ verwe, die wat na 't loodverwige trekt; de maag is nauw en wit,
 „ zijnde bezet met eenig dik vleesch en zeer wel na een darm gelijken-
 „ de; dog zijn kronkeldarm, die over dwars legt, is wijd en ſlap, waar-
 „ in ik de zaaden of beziën van de *Frutex aquaticus* gevonden hebbe,
 „ behalven welke hij ook eenige wormen, wel wat gelijkende na duij-
 „ zendbeenen, ingeslokt had.

Ik heb den naam van *Amboinſche Haagdis* aan dit nieuwe ſoort
 gegeven, vermits, volgens U Wel Edelens berigt en dat van
 VALENTYN, het beroemd Specerij-Eiland, *Amboina*, zijn eenigſt
 Vaderland ſchijnt te weezen.

VOLGENS 't ſamenſtel van den beroemden Ridder VON LIN-
 NÉ, behoort dit ſoort geplaatſt te worden in de vierde verdeeling van
 't geſlagt der Haagdiſen, waarvan het kenmerk is; (d) *Eene Spil-*
ronde en met ſchubben, die als een Leijen Dak geſchalied zijn, ge-
dekte Staart, die langer is dan het lichaam; en dewijl de *Bafiliscus*
 van VON LINNÉ, door eene geſtraalde *Rugvin*, doch zijn Le-
 den

(d) *Nat: Hist: volgens het ſamenſtel van den Heer LINNAEUS, eerſte Deel, zesde Stuk. bladz. 131.*

DE LACERTA AMBOINENSI. 7

„ bicundi coloris, ad plumbeum vergentis; Ventriculus angustus
„ et albicans, crassa quadem carnis specie obsesus, magnam
„ cum intestino habet similitudinem; sed intestinum crassum trans-
„ verse positum, amplum flaccidumque est, et in eo reperi femina
„ baccasve fruticis aquatici, ut et aliquot flavos semipellucidos
„ lapillulos, praetereaque deglutiverat nonnullos vermes, mille-
„ pedibus haud dissimiles.

DUM ex tua aequae ac VALENTINI narratione constare videtur,
solam hujus novae speciei patriam esse insulam, aromatum produ-
ctione celeberrimam, Amboinam, Amboinensis Lacertae nomen
prae caeteris optime ipsi convenire credidi.

JUXTA Illustrissimi LINNAEI Systema Naturae, species haecce
in quarta divisione generis Lacertae locum meretur, cujus character est,
(d) cauda teres imbricata, corpore longior; et dum Basiliscus
LINNAEI pinna dorsali radiata, Iguana vero futura dorsali denta-
ta, sese praesertim ab omnibus aliis Lacertae speciebus, aequae ac a se
invicem distinguant, duo autem hi praecipui Characteres duarum illa-
rum

(d) Vide LINNAEI Syst. Nat. Ed. XII. Tom. I. pag. 366.

8 OVER DE AMBOINSCH E HAAGDIS.

guaan, door eenen getanden *Rugnaad*, zig inzonderheit van elkanderen en van alle de andere *Haagdis-soorten* deezer verdeeling onderscheiden en kenbaar maaken; welke twee hoofdenmerken der twee gemelde soorten zich in onze *Amboinsche Haagdis* als vereenigd vertoonen, alleen met dit onderscheid, dat haare gestraalde Vin, geen *Rug-*, maar *Staartvin* is, zo dunkt mij dat deeze *Amboinsche Haagdis*, met regt, volgens den schrijffrant van VON LINNÉ, gezegd mag worden te zijn:

Eene Haagdis, met een langen spilronden staart, op den staart eene gestraalde Vin, de Rugnaad getand.

ZIJN *Kop* is van boven eenigzins bultig, en gedekt met zeer kleine ronde schubben. vooraan den snuit maakt de bovenkaak eenen stompe bijna vierkante bovenlip, vier linien breed en vijf linien hoog; maar de onderlip of punt der onderkaak, die rond en schuinsch afloopt, is aldaar, schoon ook vier linien breed zijnde, maar een halve linie hoog; de schubben langs den rand van den geheelèn mond, inzonderheit aan de onderkaak, zijn grooter en vierkanter dan die van den kop, zijnde zelfs de geene, waarmede de geheele onderkaak van onderen gedekt is, alhoewel ook klein en rond, in

't al-

rum specierum uniti, ut ita dicam, reperiantur in Lacerta nostra Amboinenfi, solummodo bocce cum discrimine, quod ejus pinna radiata caudalis, non vero dorsalis sit; definitio hujus Lacertae Amboienfis, methodo Linnaeana, ni fallor, jure hisce verbis poterit exprimi.

Lacerta cauda tereti longa, pinna caudali radiata, futura dorsali dentata.

CAPUT ejus superne aliquomodo tuberculosum, tectum est squamulis rotundis; Maxilla superior, in obtusum fereque quadratum apicem desinens, Labium superius format, cujus altitudo est quinque, latitudo vero quatuor linearum; sed Labium inferius, sive apex Maxillae inferioris oblique rotundae, quamvis etiam latitudinem habeat quatuor linearum, dimidia modo lineae altitudine gaudet; Squamae, integrum Oris ambitum tegentes, imprimis in maxilla inferiore, majores magisque quadratae sunt quam illae Capitis, imo omnes illae, quae inferiorem totius maxillae inferioris partem tegunt, quamvis par-

9 OVER DE AMBOINSCH E HAAGDIS.

't algemeen iets grooter dan die, welke den kop van boven dekken.

AAN weerskanten der bovenlip, op de bovenkaak, is geplaatst een langwerpig, rond, uitpuilend *Neusgaatje*, wiens afstand van den rand des monds drie en een halve linien is; ieder *Neusgaatje* heeft bijna de lengte van twee linien en de breedte van één linie.

DE *Mond* geslooten zijnde, zo is de lengte van zijne spleet aan weerskanten één duim en negen linien.

EEN der *Oogen* half geslooten zijnde, vond ik de middellijn tusfchen de twee oogshoeken gemeeten, zes linien lang te wezen. Van 't een *Oog* totaan 't andere, dwars boven over 't hooft meetende, vond ik één duim en een halve linie lengte. Van den rand van 't *Neusgaatje* der zelve zijde tot aan den voorften oogshoek, agt en een halve linien; en lootlijnig van dien zelve oogshoek, tot aan den rand der bovenlip, vier en een halve linien; de agterfte oogshoek integendeel zeven en een halve linien van den rand der bovenlip, lootlijnig afstaande. Van het einde der vliezige spleet des *Monds* tot aan den onderften rand van 't *Oor*, is eene lengte van zes en een halve linien, en van den agterften oogshoek tot aan den bovenften rand van 't *Oor*, agt linien.

vae et rotundae, in genere tamen paulo majores illis sunt, quibus pars superior Capitis tegitur.

AD quodlibet latus Labii superioris in Maxilla superiore, locatum est Foramen Nafale prominulum oblongo-rotundum, cujus ab ora oris distantia trium et dimidia linearum est; cujusque Foraminis Nafalis longitudo circiter duarum est linearum, latitudo unius lineae.

ORE clauso, fissura ejus utrimque pollicem integrum novemque lineas longitudine aequat.

OCULI semiclausi diameter ab uno ad alium usque cantum erat sex linearum; ab uno autem oculo ad alterum usque, transversae partis superioris capitis mensurata distantia fuit integri pollicis cum dimidia linea; a Limbo Foraminis Nafalis usque ad cantum anteriorem oculi ejusdem lateris octo lineae cum dimidia; perpendiculariter vero ab eodem cantu usque ad Limbum Labii superioris quatuor lineae cum dimidia longitudinem distantiarum efficiunt; posterior autem cantus oculi perpendiculariter ab eodem Limbo superioris Labii distat septem cum dimidia lineis; ab extremitate membranaceae Fissurae Oris usque ad Limbum inferiorem Auris sex cum dimidia linearum, et ab oculi cantu posteriore usque ad Auris Limbum superiorem, octo linearum longitudo est.

IEDER *Oor* zelve bestaat uitwendig alleenlijk uit een bloot, sterk-ge-spannen *Trommel-Vlies*, van een langwerpig-ronde gedaante, wiens breedte is drie, en de lengte vier en een halve linien.

HET agterste gedeelte des hoofds, van den voorsten rand van 't een *Oor* tot aan dien van het andere, in 't dwarsch meetende, bevond ik één duim en drie linien lang te zijn.

DE eene punt van een pasfer midden onder tegens de onderkaak, alwaar haar *Kraag* begint, maar de andere punt midden, boven op de bovenkaak tusfchen de twee oogen gezet zijnde, vond ik den geheelen kop daar ter plaatfe, één duim en drie linien dik te weezen.

EENE lengte van elf linien is 'er tusfchen 't eerste begin des *Rugnaads* en den agterften oogshoek. Twee duimen en een halve linie is de maat des afftands van den bovenften rand of punt der bovenkaak tot aan dat zelve begin des *Rugnaads*, die reeds zijn aanvang neemt boven op 't midden van den nek, teegens 't agterhoofd aan.

DE *Hals* en *Keel* zijn van de *ooren* af tot aan de fchouderbladen toe, en van het midden der geheele lengte en breedte der onderkaak tot aan 't borstbeen zelve, met een ruim, flap Vel bekleed, het welkinzonderheit aan 't middelste en onderste gedeelte der keel

zeer

QUAELIBET Auris externa solummodo constat nuda Tympani membrana, fortiter expansa, oblongo-rotundae formae, cujus latitudo trium, longitudo quatuor et dimidia linearum est.

POSTERIOREM capitis partem ab anteriori unius Auris Limbo usque ad illum alterae transversim dimetiendo, integri pollicis triumque linearum longitudinem reperi.

UNO Circini apice mediae inferioris maxillae parti inferiori apposito, ibi loci ubi Collare incipit, altero vero apice medio capiti superne imposito intra Oculos, integrum caput ibidem unius pollicis triumque linearum crassitiem habere, mihi constitit.

SUTURAE DORSALIS initium distat ab Oculi cantbo posteriore undecim lineis; ab Oris autem vel Maxillae superioris apice duobus pollicibus cum dimidia linea; illud vero Suturae Dorsalis initium in medio collo ad ipsum fere occiput est.

COLLI atque Gutturis pars inferior ab Auribus usque ad Scapulas et a medio totius longitudinis, latitudinisque maxillae inferioris usque ad sternum, ampla laxaque Cute vestita sunt, quae praesertim ampla et laxa pendet ad mediam et inferiorem Gulae partem, ibidemque

zeer ruim en flap hangt, aldaar ook eenigzins rond en fcherp toeloopt, doch niet met eenige tandjes of punten bezet is; voorts verfcheidene diepe plooien maakt, waarom ik aan 't zelve den naam van *Kraag* geeve. De lengte deezes *Kraags* van zijn begin, in 't midden der onderkaak, tot aan zijn einde midden voor op de borst, is twee duimen en vier en een halve linien; van den onderkant des *Rugnaads* tot aan den onderften rand van den *Kraag*, in 't midden des Hals en *Kraags* zelve, twee duimen en één en een halve linie; van den rand der onderlip tot aan 't begin van den *kraag* in 't midden der onderkaak, één duim en drie en een halve linien, en van den agterften *Oor-rand* af tot aan het einde des *kraags* aan 't Schouderblad, één duim en negen linien.

Den *Bek* geopend zijnde, vond ik, om zo te fpreken, gevuld met eene zeer dikke vleefchige *Tong*, die aan de ftomp-rond loopende punt maar eeven in tweën gefpleeten was. (e)

AAN

(e) 't Zeggen van ARISTOTELES in 't elfde Hoofdfuk van het vierde Boek, over de deelen der Dieren, dat namentlyk de Tongen der Haagdisfen even als die der Slangen gefpleeten en aan haare punten baairig waren, heeft fommigen Natuur-Befchouweren in 't verkeerde denkbeeld gebragt, als of ARISTOTELES gemeend hadde, dat 'er weezentlyk hair op den punt der tongen geplaatst was, van welke meening inzonderheit ALBERTUS geweest is. zie ALDROVANDUS eerste Boek over de viervoetige, eijerleggende Dieren, en aldaar over de Haagdisfen, die deeze dwaaling wederlegt en uit eene andere aangehaalde plaats van ARISTOTELES zelve aantoon: dat hij de punten der Haagdis-Tongen zo dun en fijn als hair befchreeven heeft.

DE LACERTA AMBOINENSI. 11

quasi desinit rotundo acumine , nullis vero denticulis obsessa , sed varias profundas plicas formans , quare etiam Collaris nomen ipsi dedi ; hujus Collaris longitudo , ab ortu suo in media Maxilla inferiori , ad finem usque in anteriori pectoris parte , duorum est pollicum cum quatuor lineis et dimidia. Distantia inferioris partis Suturae Dorsalis ab inferiori limbo Collaris , in ejus atque ipsius colli medio , duorum est pollicum et uncae cum dimidia lineae ; a limbo Labii inferioris ad initium Collaris , in medio maxillae inferioris , integer pollex atque tres lineae cum dimidia , distantiae mensuram dant , et a posteriori Auris Limbo usque ad finem Collaris prope Scapulam , unus pollex cum novem lineis.

ORE aperto, linguam reperi admodum crassam et carnosam, fere totum Os implentem et ad obtusum apicem levi modo fissurae indicio praeditam (e).

UTRIM-

(e) **ARISTOTELES** Libro quarto, capite undecimo, de partibus Animalium dixerat; Lacertis ex quadrupedibus oviparis Linguam bifidam esse ut Serpentibus, parteque extrema pilosam admodum; inde aliquot Naturae Curiosi erroneam arripientes ideam, putaverunt **ARISTOTELEM** voluisse, veros pilos in extrema Linguarum harum parte reperiiri. **ALBERTUS** praesertim in hacce fuit opinione, de qua vide **ALDROVANDUM**, Libro primo de quadrupedibus digitatis oviparis, titulo Lacertae, qui errorem huncce refellit, prolato ex ipso **ARISTOTELE** loco Libri secundi de partibus Animalium, capite decimo septimo, ubi ait Linguam horum Animalium bifidam et parte extrema capillamenti tenuitate esse.

AAN weerskanten in de boven- en onderkaak vertoonden zich eene reeks van platte *Tanden*, spits toeloopende, veel naar die der ruuwe *Haaijen* van VON LINNÉ gelijkende, en in elkanderen sluitende; zijnde de agterste de grootste en de voorste de kleinste. In de onderkaak, voor aan den snuit, vond ik aan weerskanten drie ronde, korte, eenigzins schuins naar buiten loopende, elsvormige scherpe *Tanden*; maar in de *Bovenkaak* aan weerskanten vier dergelijke en eveneens geplaatste *Tanden*; staande dus deeze twee reien der *Voortanden* merklijk meer buitenwaards dan de bovengemelde reien der platte *Tanden*, die, na eenen tandeloozen afstand van twee en een halve linien, volgen.

VAN den agtersten rand des *Kraags* tot aan 't lid van den voorpoot met het Schouderblad, zijn elf linien: bijna twee duimen van die geleiding tot aan die der elleboog: twee duimen en drie linien van den elleboog tot aan het begin der splinging, tuschen den binnensten en den daaraan volgenden vinger, zo als ook tot aan de splinging, tuschen den buitensten en den daarnaaststaanden vinger. twee en een halve duim van den elleboog tot aan de splingingen, tuschen den middelsten en de twee aan weerskanten van dien geplaatste vingeren.

I EDER Nagel der vijf vingeren van den voorpoot is drie linien, en de buitenste vinger tot aan het begin des nagels toe, tien

UTRIMQUE in superiori et inferiori maxilla, series exstat Dentium compresorum, acuminatorum, illis Squali Galli LINNAEI similium et inter se occurrentium, posterioribus maximis, anterioribus minimis; in apice vero maxillae inferioris utrimque tres rotundi, breves, oblique extrorsum vergentes Dentes subulati, acuti; ac in apice maxillae superioris utrimque, quatuor similes, eodemque modo dispositi; ita ut horum dentium series multo magis extrorsum sitae sint, quam illae Dentium compresorum, quae, Dentibus plane vacua, distantia duarum cum dimidia linearum ab illis separatae sunt.

A POSTERIORI limbo Collaris usque ad Humeri articulum cum Scapula, undecim sunt lineae; duo fere pollices inde usque ad Cubitum; duo pollices et tres lineae a cubito usque ad initium fissurae, quae est inter anteriorem eique juxta positum digitum, aequae ac usque ad fissuram inter posteriorem vicinum ipsi digitum; sed duo pollices cum dimidio a cubito usque ad fissuras, quae utrimque inter medium digitum vicinosque illi digitos reperiuntur.

QUILIBET unguis quinque digitorum pedis anterioris tres lineas longitudine aequat; ipse vero Digitus exterior ad initium

13 OVER DE AMBOINSCH E HAAGDIS.

tien linien lang. de binnenste vinger maar zes linien ; de daaraanvolgende één duim. de middelste vinger één duim en drie linien , de buitenwaards volgende is genoegzaam van dezelve lengte.

DE breedte van den Handpalm des voorpoots , net daar ter plaatse , alwaar de binnenste en buitenste vinger hunnen oorsprong nemen , is negen en een halve linien , en in het midden deezer breedte de dikte met een pasfer gemeeten zijnde , bevond ik die te zijn vier linien. Ruim twee duimen afstand is 'er tusfchen het fchouder- of bovenarms-lid en de recht daarboven ftaande Tandjes des *Rugnaads*. dezelve afstand is 'er ook voor op de borst , tusfchen de gemelde geleedingen der twee *Voorpooten*.

EENE ruimte van vijf duimen en negen linien ftaat het fchouderlid des *Voorpoots* van 't dijelid van den agterften poot af. Van 't gemelde dije- of heuplid tot aan de knie des *Agterpoots* was eene lengte van twee duimen en zeven en een halve linien. Drie duimen en een halve linie van die Knie tot aan 't begin der fplijting , die 'er is tusfchen den binnenften en den daaraanvolgenden Toon. Ruim drie en een halve duim van de Knie tot aan de fplijting tusfchen de laatstgemelden en den middelften toon. drie duimen en tien en een halve linien tot aan de volgende fplijting tusfchen den middelften namentlyk en den buitenwaards daarnaast ftaande *Toon*. Drie duimen

unguis usque decem est linearum; interior sex linearum; huic vicinus integri pollicis; medius digitus unius est pollicis triumque linearum; subsequens fere ejusdem longitudinis.

LATITUDO *Palmae pedis Anterioris, eo loco, ubi exterior interiorque digitus oriuntur, est novem linearum cum dimidia; ac in mediohujus latitudinis crassitiem ejus circino exploranti, quatuor linearum esse constitit; integrorum duorum pollicum est distantia Articuli Scapulae cum Humero, a denticulis, perpendiculariter supra eum positis, suturae Dorsalis; eademque plane est distantia unius horum articulorum ab altero, mensura juxta pectus peracta.*

AB *eodem pedis Anterioris articulo usque ad illum Femoris pedis postici ejusdem lateris, longitudo est quinque pollicum et novem linearum; ab hocce vero ad Genu usque duorum pollicum atque septem cum dimidia linearum; trium autem pollicum cum dimidia linea a Genu usque ad initium fissurae, quae exstat inter interiorem eique vicinum digitum pedis postici; integrorum vero trium cum dimidio pollicum a Genu usque ad fissuram inter medium ipsique introrsum adjacentem digitum. Trium denuo pollicum atque decem cum dimidia linearum ad fissuram usque, quae est inter medium eique extrorsum vicinum digitum. trium tandem modo pollicum et dimidia lineae usque ad fissuram inter hunc*

men en een halve linie tot aan de spling tuschen den laatstgenoemden en den buitensten *Toon*; welke buitenste *Toon*, zowel als de vier volgende, wederom zonder zijnen nagel gemeeten, één duim en vier en een halve linien lang is. de daaraanvolgende, zijnde de allerlangste, van het begin der spling tuschen hem en den buitensten *Toon* gemeeten, gaf mij eene lengte van twee duimen en negen linien; maar van het begin der spling aan zijne binnenzijde niet meer dan één duim en elf en een halve linien. De middelste *Toon* is aan de buitenzijde één duim en vier en een halve linien lang, aan de binnenzijde één duim en zeven en een halve linien. De volgende *Toon* aan zijne buitenzijde net één duim, aan de binnenzijde één duim en drie linien; de binnenste en kleinste *Toon* is maar zeven linien lang.

DE *Nagels* deezer vijf *Toonen* schijnen alle vijf bijna eeven lang geweest te zijn, doch de drie middelste waren voor een groot gedeelte stomp en afgesleeten; die van den binnensten en buitensten *Toon* waren ieder drie en een halve linien lang, krom en spits; de nagel des binnensten *Toons* was egter in 't geheel iets dikker en steeviger dan die van den buitensten.

DE breedte van den geheelen agtervoet, gemeeten net daar

ter

exterioremque digitum ; isque digitus exterior aequae ac quatuor alii sequentes, sine ungue mensuratus, unius pollicis ac quatuor cum dimidia linearum longitudinem praebuit ; huic vicinus, qui omnium longissimus est, facta mensura ab initio fissurae, quae ipsi et exteriori digito interjacet, duos integros pollices novemque lineas longitudine sua aequat ; sed unicum modo pollicem et undecim cum dimidia lineas, facta mensura ab initio fissurae, quae ad alterum ejus latus, internum nempe, conspicitur : medius postici pedis digitus adexterio rem partem, unius pollicis ac quatuor cum dimidia linearum longitudinem dedit ; ad interiorem vero partem unius pollicis et septem cum dimidia linearum ; qui introrsum ei adjacet digitus, juxta externum suum latus, integro pollici, ad latus vero internum uni pollici tribusque lineis longitudine par est ; interior autem omniumque brevissimus digitus septem modo lineis.

UNGUES horum quinque digitorum videntur omnes quoque ejusdem fere longitudinis fuisse, trium quippe cum dimidia linearum ; tales enim reperi integros exterioris interiorisque digiti, tribus aliis intermediis detritis valde et obtusis, binis illis aliis vero curvis et acutis ; interioris tamen digiti unguis in genere aliquomodo crassior robustiorque esse videbatur illo digiti exterioris.

LATITUDO plantae pedis postici, ad ortum digitorum unus

ter plaats , alwaar de Toonen beginnen , was één duim en ééne linie. Zijn dikte , in 't midden van die zelve plaats met een passer gemeeten , was ruim vijf linien.

AAN weeskanten van alle de *Vingeren* en *Toonen* staat , langs hunne geheele lengte , een scherpe uitsteekende rand , als een zaagje , die egter veel sterker is aan de *Toonen* , dan aan de *Vingers*.

OP 't gevoel schijnen mij de binnenste *Vinger* en *Toon* ieder maar één beentje of Lid te hebben. De volgende *Vinger* en *Toon* ieder twee ; de middelste ieder drie ; de langste ieder vier ; de buitenste ieder drie.

EEN duim en negen linien is de lengte des afstands van 't Heup- of Deijlid en den bijna op die hoogte eindigenden *Rugnaad*. die zelve lengte is 'er tusfchen de twee Heupleeden zelve , van onderen langs den Buik gemeeten. van het Heuplid tot aan den buitenften rand van den *Aars* is een afstand van ruim één duim lengte ; welke buitenste rand van den *Aars* vlies- en vleezig , twee linien breed en dik zijnde , aan zijnen agterkant , daar de *Staart* begint , halvemaandswijze gevormd is , maar plat en dun aan zijnen voorkant tegens den Buik aanlegt en net de middellijn van een duim heeft , terwijl de in het midden van dien geplaatste spleet of opening des *Endeldarms* zelve , maar vijf linien middellijn hadt ; beide deeze spleeten of open-

pollicis et unicae erat lineae; ejus crassities in medio ejusdem loci, circino determinata, quinque linearum longitudinem superat.

AD utrumque latus, omnium viginti Lacertae nostrae digitorum, juxta integram illorum longitudinem, acutus prominet Limbus ferratus, magis vero conspicuus ad digitos pedum posteriorum quam anteriorum.

QUANTUM tactu discernere mihi licuit, omnes quatuor digiti interiores unico tantum osficulo intus praediti sunt; hisce digitis vero vicini quatuor, singuli duobus osficulis: quatuor medii autem tria singuli habent osficula; singuli vero quatuor digiti exteriores tria iterum osficula modo habere videntur.

UNIUS pollicis novemque linearum longitudine distat Femoris Articululus ab ibidem fere evanescente Sutura Dorfali; eademque longitudo est distantiae, quae, juxta ventrem mensurando, reperitur inter duos Femorum Articulos; a Femoris Articulo usque ad Ani Limbum externum, integri pollicis longitudine aequatur intervallum. Hic vero Ani Limbus exterior, membranacea-carneus, duarum linearum est crassitie ac latitudinis; dimidia vero lunae formam fere refert, postica sua parte; caudae ibidem incipienti vicina; est vero compresus ac tenuis in parte sua anteriore, quae ventri incumbit, totiusque hujus Limbi diameter est unius pollicis; sed in medio ejus bians aper-

ningen hadden eene langwerpig-ronde gedaante, zijnde dwarsch, midden onder tegens 't lijf aan geplaatst, ter plaatse, alwaar het lichaam eindigende, de Staart begint.

NET op de hoogte van den *Aars* begint de *Staart-Vin*, dewelke in zijn geheel beschouwt, eene cirkelsneede vertoont, die in haaren rand, vooralaan den agterkant, onregelmatig uitgehold is. Deeze *Vin*, gemeeten aan haaren onderkant, langs de Rug van den Staart, heeft de lengte van negen duimen en een halve linie; en op haare breedste plaats bijna de breedte van vier duimen, de breedte van den Staart zelve daar ter plaatse meede gerekend zijnde, dien ik even agter het einde deezer *Vin* bevond te zijn agt en een halve linien. Ik kon zeer duidlijk in deeze *Vin* zeventien *straalen*, *graaden* of *kraakbeentjes*, door 't gevoel ontdekken, die, schoon vrij steevig, egter ook buigzaam zijn; zodat gemelde *Vin*, schoon zij door middel van dezelve, even als de *Vin* van een visch, uitgespannen en geplooid kan worden, altoos egter moet staande blijven; al het welke ik, zo wel als de gemelde *straalen* zelve, duidlijk zag, wanneer ik den geheelen *Staart* en zijne *Vin* op verscheidene wijze draaide of in beweeging bragt. De *Staart-Vin* is langs haaren geheelen bovenrand bezet met hondert en twintig scherpe *Tandjes*, zeer veel gelijkende

naar

tura Intestini Recti dat modo diametrum quinque linearum. Oblongo-rotunda est forma duarum harum Rimarum, quae ad ipsius corporis mediam posticam partem, ortui caudae vicinam, locatae sunt.

PINNA CAUDALIS incipit in eadem Ani regione, atque tota quanta est, valde similis mihi videtur circuli segmento, cujus limbus posterior praesertim dispari modo excavatus est; facta mensura juxta dorsum caudae, quae inferiorem hujus pinnae partem facit, novem pollicum et dimidia lineae longitudinem ejus pinnae esse apparuit; summaque ejus latitudo, una cum illa caudae, fere quatuor pollicum; caudae vero solius latitudo, ubi pinna desinit, octo et dimidia modo linearum est; septendecim Radios in hacce pinna distinctissime tactu percepi, cartilagineae vel osseae indolis, quippe flexiles quamvis satis rigidos, ita ut, quamvis pinna eorum ope, aequae ac pinna piscium, expandi et plicari possit, semper tamen erecta manere debeat; id quod, imo ipsos radios, clare vidi, quoties integram, cum sua hacce pinna, caudam variis modis movere vel torquere mihi placuit; superior totus limbus hujus pinnae, acutis denticulis, numero centum et viginti obfusus est; qui serrae denticulis valde similes, fere omnes eandem exhibent formam ac magnitudinem, acuto unico apice praediti, qui plerorumque apex tamen retrorsum vergit; imo postic

naar de tanden eener zaag, alle meest van ééne *grootte* en *gedaante*, en eindigende in een enkele scherpe spits of punt, welke aan de meeste agterwaarts geboogen staat, ja zelve zeer sterk naar agteren zijn omgekruildaan die, welke op 'tagterst gedeelte deezer *Vin* geplaatst zijn.

DE *Rugnaad*, welke onmiddellijk teegens het agterhoofd aan begint, en tot aan de *Staart-Vin* zich uitstrekt, bestaat geheel en al uit dergelijke *Tandjes*, die egter onder elkanderen merklijk verschillende zijn, zowel in lengte als gedaante; want ik vond veele groote en lange *Tandjes*, waarvan som nige maar één, veele twee punten hadden, en tusschen deeze groote vond ik veele kleine onregelmatig verspreid: de meeste kleine in het minste getal der groote zijn geplaatst op de hoogte der *Ooren* en tusschen de *Schouderbladen*; het geheele getal deezer *Tandjes* van den *Rugnaad* was ruim negentig. Van het einde der *Staart-Vin* tot aan het uiteinde des Staarts zelve, is eene lengte van vijftien duimen. de gedaante van deezen *Staart* is genoegzaam rond van den *Aars* af tot dicht bij het einde der *Staart-Vin*; maar aldaar wordt hij langzaamerhant plat en driekantig, zodat van 't einde der gemelde *Vin* af tot aan 't einde van den *Staart* zelve, eene driehoekige gedaante plaats heeft, zijnde de *Staart* van onderen breed en platagtig, maar van weerskanten naar boven toe smaller wordende,

cae pinnae parti insidentes denticuli apicem illum plane recurvatum habent.

Ex similibus denticulis constat Sutura Dorsalis, quae statim ad Occiput oritur et ad Pinnam Caudalem usque procurrit: sua tamen forma atque longitudine valde inter se discrepant hujus Suturae denticuli; multos enim longos et magnos reperi denticulos, quorum aliquot unico tantum apice, plures vero duobus apicibus praediti erant ac inter magnos hosce multi parvi, dispari modo sparsi, exstant: maximus horum parvorum, minimusque magnorum numerus situs est in regione oculorum et intra scapulas: omnium horum denticulorum numerus nonagesimum excedebat. Quindecim pollicum est longitudo a fine Pinnae Caudalis usque ad ipsius Caudae extremitatem; Cauda ipsa ab ano prope ad finem Pinnae, fere rotunda est, sed ibi sensim planior et triquetra redditur, ita ut reliqua Cauda ad ejus extremum apicem usque formam triangularem referat; inferne quippe lata fereque plana est et inde utrimque, sursum versus, angustior evadit, adeo ut acutum foret dorsum, nisi canaliculi species, quae lineae fere latitudinem habet, in dorso hocce extenderetur.

de, zodat 't bovenste gedeelte eene scherpe rug uitmaakte, wierdt 'er niet een *groefje* of *geutje* omtrent eenen linie breed, boven-op gevonden.

DE geheele *lengte* nu van dit Dier, in eene rechte lijn van den punt des *Snuits*, tot aan 't spitsche einde van den *Staart* gemeeten, is *drie en dertig duimen en drie linien*, *Rijnlandsche maat*, waarvan ik mij in deeze geheele Beschrijving bediende, wiens voet uit twaalf duimen bestaande, vijf linien korter is dan de gewoone *Fransche voetmaat* van *Parijs*, dog agt linien minder lengte heeft dan de zogenaamde *Fransche Koningsvoet*, maar vier en een halve linien langer is dan de gewoone *Engelsche*.

DE *Kleuren* van dit Dier zijn aan 't *Hoofd* en den geheelen *Kraag* groenagtig met witte vlammen, op de *Rug* en *Staart* bruinagtig, over de geheele *Staart-Vin* gebrooken-bruin, aan den *Buik* graauw-agtig. 't *Lichaam* is bezet aan weerskanten met veele groote en kleine onregelmatig verspreide, witte stippen of vlakjes, die hier en daar ook aan de voor- en agterpooten bespeurd worden.

THANS eindig ik deezen Brief met U Wel Edelen over uwe behoudene te rugkomst in *Europa* hartelijk geluk te wenschen, en te hernieuwen de opregte verzekeringen mijner schuldige dankbaarheid voor dit en veele andere fraaie geschenken, tot uitmuntende sieraaden mijner verzameling strekkende, terwijl ik met zeer veel agting en geneegenheid steeds betuige te zijn,

Zeer Ervaarene Heer en hoog geagte Vriend!

U Wel Edeles Dienstwillige Dienaar

JOH. ALB. SCHLOSSER.

*Amsterdam den 16
September, 1768.*

INTEGRA nunc totius hujus Animalis longitudo, recta linea ab Oris apice usque ad Caudae acumen ducta, triginta trium pollicum ac trium est linearum juxta mensuram Rhenolandicam, qua in tota hacce descriptione usus sum; cujus Pes, duodecim pollicibus constans, quinque lineis brevior est pede vulgaris mensurae Parisinae; dum Gallorum sic dictus Pes Regius octo lineis longior est eodem nostro pede Rhenolandico, qui tamen quatuor et dimidia linearum longitudine pedi Anglico vulgari antecellit.

IN Capite totoque Collari Animalis nostri color viridescens, striis albis divisus, conspicitur; fuscus color est Dorfi atque Caudae, integra vero Pinna Caudalis pallido-fusci est coloris; Venter grisei. multa vero magna parvaque, dispari modo sparsa, stigmata alba corpus ipsum utrimque ornant, quae hinc inde etiam in anterioribus posterioribusque pedibus exstant.

CAETERUM, prosperum tibi in Europam reditum, ea, quae decet, voluptate, gratulatus, gratumque tibi animum obtestatus, pro hoc aliisque eximiis, a te misis, muneribus, musaeum meum praeclare exornantibus, huic Epistolae finem impono. Vale! vir amicissime! meque inter Amicos, sinceros meritorum tuorum cultores, semper habere perge!

Dabam Amstelodami XVI. Kal. Octobr. CIOIOCCCLXVIII.

C O R R I G E N D A.

Pagina 2 *linea* 3 *Notae, invenitur* p. 26 *legatur* p. 28.
 ——— 11 ——— 7 *Notae invenitur* dicimo ——— decimo
 ——— 19 ——— 9 *invenitur* demidia ——— dimidia
 ——— 15 ——— 16 ——— membranacea-carneus — membranaceo
 ——— 6 ——— 11 ——— ^{carneus} fimilior *legatur*, disfimilior.

D R U K F E I L E N.

Bladzijde 15 Regel 4 staat *weeskanten*, lees *weerskanten*
 ————— 17 — *halvemaandsche* — *halvemaansche*

G. Daddelbeck

S. Fokke sculpsit

II.

P. B O D D A E R T

O V E R D E N

GEVLAKTEN KLIPVISCH.

P E T R U S B O D D A E R T

D E

CHAETODONTE ARGO.

B R I E F
V A N

PIETER BODDAERT,

M E D I C I N Æ D O C T O R,

*Oud Raad der Stad VLISSINGEN, Lid van het ZEEUWSCHE Ge-
noodschap der Wetenschappen te VLISSINGEN,*

A A N D E N

WELEDELEN HOOGELEERDEN HEERE
JOHANNES BURMANNUS,

M E D I C I N Æ D O C T O R,

*Hoogleeraar in de Kruidkunde in het Doorluchtig School te AMSTERDAM,
Lid van de Academie van UPSAL, en der Keizerlyke
Academie der Natuuronderzoekeren.*

Behelzende eene Naauwkeurige Beschrijving, en naar het leven
vervaardigde Afbeelding,

V A N D E N

GEVLAKTEN KLIPVISCH,

Uit de Verzameling van Wylen den

WELEDELEN ZEER GELEERDEN HEERE
JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSER,

In Zijn WELED. Leven

M E D I C I N Æ D O C T O R,

*Lid van het Koninglijk Genoodschap te LONDON, en van het ZEEUWSCHE
Genoodschap der Wetenschappen te VLISSINGEN.*

Te A M S T E R D A M,
By KORNELIS VAN TONGERLO, 1770.

V I R O C E L E B E R R I M O

JOHANNI BURMANNO,

M E D. D O C T.

P. B O D D A E R T,

M E D. D O C T.

S. P. D.

ANNUS nondum praeteriit, ex quo *Vir Clariss.* JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSERUS, Medicus expertissimus, Regiae Societatis Anglicae Socius, Laceratam Amboinensem in formam litterarum ad *Virum Clariss.* FERDINANDUM DEJEAN, descripserat, ex suo ditissimo Zoophylacio quot annis Animal unum alterumve minus notum in publicum edere statuerat, non modo, sed et jam varias icones dextera manu peritissimi Artificis G. DADELBECK accuratissime et nitidissime depictas, huic scopo sibi comparaverat. Ast cum in hacce terrarum orbe nihil stabile, nihil constans reperiatur et pallida mors aequo pede doctorum Musea, ac socordium atque ignavorum domos pulset, hocce consilium *Vir Cl.* perfice-

EP. II.

A

re

2 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

rukt, tot een onherstelbaar verlies der wetenschappen, der kranken, en voor al zijner vrienden, onder welke ik het meeste verlies; want welk een naauwe vriendschapsband ons verbonden had, *Mijn Heer*, is U Wel Ed. Hoog Gel. niet onbekend. In de laatste ziekte, die hem mij ontruikt heeft, onzer vriendschap indachtig, heeft hij den dood van verre voelende naderen, mij verzocht, dat ik de moeite, van de zeldzaame Dieren uit zijne verzameling te beschrijven, na zijn overlijden op mij wilde neemen, en dezelve op gelijke wijze, en in den zelven schrijftrant, als de Amboinsche Hagedis, wilde uitgeeven. Dit bewijs van vertrouwen, het geen zijn Ed. tot den laatste adem in mij stelde, heb ik zoo veel te min willen weigeren, wjl ik dus niet alleen mijnen laatste vrienden plicht aan mijnen overleden vriend bewijzen kon, maar tevens ook gelegendheid had, U Wel Ed. Hoog Gel. een openbaar bewijs mijner dankbaarheid te betoonen, het welk ik voor zeer veele beweezen weldaden schuldig ben, en aan de waereld te toonen, hoe hoog ik U Wel Edelens Hoog Gel. doorwrogte werken schat.

DEZE Beschrijving, wil ik zoo veel te gereeder U Wel Ed. Hoog Gel. kundig oordeel onderwerpen, daar gij zelve *Mijn Heer*

FLO-

re haud par fuit. Immatura morte enim ante diem nobis ereptus, fato suo occubuit, in maximum scientiarum, aegrotorum, et praesertim amicorum damnum, inter quos et ego maxime perdidi, quale enim nos junxerat intimae Amicitiae vinculum, haud tibi Vir Celeb. latet. In ultimo, qui eum mihi abripuit, morbo amicitiae memor, properantem mortem suspicatus, ut post suum, quod adhuc lugeo! fatum, rariorem musei sui animalium describendi curam in me suscipere vellem, enixe petiit, idque eodem modo, atque eadem methodo, qua Lacertam Amboinensem suam ediderat. Huicce fiducia, quod ad ultimum vitae halitum in me ponere vellet, signo, tanto lubentius adnuere volui, quum et hocce modo ultimo erga defunctum amicum fungerer officio, et occasionem arriperem publico aliquo monumento gratiam referendi Vir Celeb. quam tibi pro multis in me collatis beneficiis debeo, et quanti absolutissimos tuos facio labores publicare demonstrem.

HANCCE autem descriptionem tanto lubentius iudicio tuo subijcere ausus, quum ipse Vir Celeb. FLORAE plantas, tum nostram or-

4 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

FLORA's schatten, zoo die welke onzen Vaderlandschen grond vercierren, als die in verre gewesten door de morgen en avond zon gekoesterd worden, verlaatende, den wonderbaaren schakel der Dieren beschouwd, waar toe U Wel Edelens Hoog Gel. rijke verzameling van *Dieren en Planten* schoone gelegenheid verschaft. Het zij mij thans geoorlofd, U Wel Ed. Hoog Gel. de Beschrijving van den GEVLAKTEN KLIPVISCH mede te deelen, en door den zelven de Natuurlijke Historie der zee op te helderen.

DE viervoetige Dieren, de Vogelen, de gekorvene, met ons, als 't waare, zamen levende op den zelven grond, zijn de meeste derzelve ons bekend. Daar die van beiderleij leven en de Vischen meest onbekend zijn. De *Vischkunde* egter schijnt mij voor geen gering deel der Natuurlijke Historie te moeten gehouden worden, en het heeft, noch in de voorleden Eeuw, noch in deze, gemangeld aan mannen van verdiensten in de Natuurlijke Historie, die zig moeite gaaven, om de Vischen te kennen, en 'er zich op toe leiden, om dit aanmerkelijk gedeelte, door beschrijvingen, zamenstellen, of afbeeldingen van in- en uitlandsche Vischen op te helderen.

WIL-

*nantes Patriam, tum alio sub sole calentes, aliquando relinquis ad FAU-
NÆ miranda te vertens, ad quod Museum tuum utriusque regni Gazo-
phylacium, tibi occasionem praebet multiplicem. Ergo liceat
mibi, Tecum, Vir Celeberrime! CHÆTODONTEM ARGUM,
communicare, ex eoque specimine, maris Historiam Naturalem notio-
riorem reddere.*

*QUADRUPEDIA, enim, Insecta et Aves, nobis cum ut ita dicam, vi-
ventia in eodem solo, nobis vulgaria sunt pleraque, dum Amphibia Pisces-
que magis latent; Quamvis mihi videatur Ichthyologia haud pro exigua
Historiae Naturalis parte esse habenda, nec defuere, nec desunt nostro
aevo viri de re naturali optime meriti, qui piscium cognitioni operam de-
derunt, et partim iis describendis, partim per systemata, partim in de-
pingendis imaginibus, tam indigenarum quam exoticorum, ad explican-
dam hanc insignem naturae partem, magna cum laude incubuerunt.*

6 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

WILLUGBHEI immers begon reeds over een Eeuw, de Viskunde in eene rang schikkende order op te helderen, in dat schoone werk, de *Historie der Viscben*, achter het welke de oostindische vischen, uit de reizen van NIEUWHOF gevoegd zijn. Kort daar na gaf de beroemde RAY zijn *kort begrip der Viskbkunde* uit. In het jaar 1726. kwam het werk van den Heer VALENTYN in het licht, onder den naam van *Oud en Nieuw Oostindien*, in welks Derde Deel 480. Amboinsche Viscben afgebeeld zijn, over welke de groote vischkenner P. ARTEDI een al te gestreng oordeel veld; want indien U Wel Edel Hoog Gel. zijne Afbeeldingen vergelijkt, met die van RUMPHIUS welke nooit in 't licht gekoomen zijnde, alleen in Uwe Verzameling berusten, zal U Wel Edel Hoog Gel. ras zien, dat VALENTYN niet zoo zeer het spoor bijster was. PEHR ARTEDI een Zweed heeft ons eene naauwkeurige beschrijving der Viscben nagelaaten, welke zijn boezemvriend de groote VAN LINNÈ in het jaar 1739. in Octavo uitgaf. De Heer KLEIN gaf in 1741. eene natuurlijke Historie der Visschen met eenige afbeeldingen. Maar onder deze muntten uit de Historie van JAMAICA door de Ridder H. SLOANE, en die welke de Heer BROWNE in 1757. uitgaf, gelijk ook die van M. CATESBY.

Na-

WILLUGBHÆUS enim, ab hinc revoluto seculo, Ichthyologiam ordine Systematico illustrare incepit, in splendido suo opere de Historia Piscium ad cuius calcem Pisces orientales ex NIEUWHOFFII itinerario adjecit, & paulo post, immortalis fama clarus JOH. RAJUS Synopsis Piscium Methodicam edidit. Anno vero 1726. prodiit FRANCISCI VALENTYNI opus India Vetus et Nova dictum, in cuius tomo tertio 480. Piscium Amboinensium icones prostant, de quibus P. ARTEDI summus Ichthyologus, iudicium fert nimis durum; si enim Vir Celeberrime, VALENTYNI icones, cum iis, quas RUMPHII possides ineditis picturis conferre velis, eum non ita a veritatis tramite discessisse, facile tibi patebit. PETRUS ARTEDI Suecus nobis piscium Historiam accuratissimam reliquit, quam Orestes ejus, summus LINNÆUS edidit 1739. in Octavo. KLEINIUS Civitatis Gedanensis a secretis anno 1741. Historiam Naturalem Piscium dedit cum aliquibus iconibus. Inter omnes autem eminent H. SLOANEI, Historia Jamaicensis, ut et illa, quam de Jamaica scripsit Cl. BROWNE, 1757. Sermonem Anglicum; ut et M. CATESBÆI, Historia Naturalis Insularum Bahamensium, cum iconibus vivis coloribus depictis, opus præstantissimum, cui addi meretur, quoad icones, tertius tomus Thesauri rerum Naturalium ALBERTI SEBÆ, 1758. editum. Tandem Zoophylacium suum orbi litterario

S OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

Natuurlijke Historie van de Bahama Eilanden, met naar het leeven afgezette afbeeldingen, waar bij, (wat de afbeeldingen betreft,) het Derde Deel van de *Schatkamer der Natuurlijke Zeldzaamheden* van SEBA, in 't jaar 1758. uitgegeven, kan gevoegd worden. Eindelijk heeft de Wel Edel Gestrenge Heer L. T. GRONOVIVS zijne kostbaare Verzaameling aan de geleerde Waereld medegedeeld, in welke de aller nauwkeurigste beschrijvingen, en afbeeldingen gevonden worden; uit zulke schoone bronnen heeft de groote LINNÆUS geput, wanneer hij zijn laatste uitgaaf van het *Zamenstel der Natuur* het licht deed zien.

HET verschild echter veel, dat wij hier door alle de soorten van Vischen, welke in de zeeën leeven, zouden kennen, integendeel, is de waare kennis der Vischkunde noch in haare eerste kindsheid, en heeft de hulp der Natuurkenneren nodig. Wij ontbreken noch veele Vischen, en ik twijffel zeer, of wij zelf alle de geslachten wel kennen.

WIJ hebben tot nog toe geen Wijsgeerige *Vischkunde* in die smaak, als de Kruidkunde aan LINNÆUS verschuldigd is. Ik beken, dat wij een Wijsgeerige Vischkunde van ARTEDI hebben, dat in zijn soort een treffelijk en prijzenswaardig werk is. Maar het

man-

communicavit Vir Ampl. L. TH. GRONOVIVS, in quo descriptiones accuratissimae, iconesque nitidissimae cernendae sunt, ex hisce pretiosis fontibus hausit immortalis C. LINNAEVS cum Systema suum ultimum ederet.

LONGE tamen abest, ut omnes hocce modo innotescerent, quos maria complectuntur Pisces, e contra Ichthyologia adhuc, quoad veram cognitionem in incunabulis, auxilio naturae scrutatorum magnopere eget. Multa enim nobis de Piscibus latent, et nos omnia genera nosse vehementer dubito.

Huc usque enim carceus Philosophia Ichthyologica, qualem Botanica debet illustri LINNAEO, nos habere ARTEDII Philosophiam Ichthyologicam in suo genere plane egregiam summisque dignam laudibus, fateor, verum enim vero, quae maxime desiderantur desunt, imagines, ex

10 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

mangeld niet aan afbeeldingen , uit welke alleen de benaamingen , en Beschrijvingen der deelen , en kenmerken der *Vischen* , klaarheid , nut en vermaak kunnen aanbrengen. De afbeeldingen immers der Natuurlijke zaaken , neemen allen twijffel weg. Wie zoude dus , bij voorbeeld onzen Visch van anderen onderkennen , door deze Beschrijving van LINNAEUS , *Klipvisch met elf doorntjes in de rugvin , het ligchaam met veele zwarte vlakken , de staart ongespleeten*. Daar hij , (gelijk wij straks zien zullen ,) zoo aanmerkelijk verschild , door het zamenstel van zijne kieuwdekzels . Behalven het gebrek der afbeeldingen , ontbreekt het ons ook , aan naauwkeurige Beschrijvingen , die de voornaamste deelen te kennen geeven. Het is echter te wenschen , dat de beroemde Heer BUFFON met dezelve naauwkeurige schoonheid de Vischen beschrijven zal , met welke hij de vier voetigen en Vogels beschreeven heeft. ARTE-
DI heeft den weg gebaant , en dewijl wij zijne schoone beginzelen voor handen hebben , moeten wij op dit spoor maar rustig voortgaan. En dat dit zoo wel uwe gedachten zijn , als die van den overleeden Heer SCHLOSSER , weet ik uit U Wel Edelen Hoog Gel. selv , om dus en den laatsten plicht aan mijnen overledenen , vrind te voldoen , en aan U Wel Edele Hoog Gel. vrindelijke

II. BRIEF.

raad ,

quibus solis denominationes et descriptiones partium et Characterum Piscium lucem perspicuitatem, certitudinem amoenitatem accipere oportet. Imagines rerum naturalium enim omne dubium tollunt; sic v. gr. in nostro specimine, ex illa LINNAEI definitione, Chaetodon spinis dorsalibus undecim. Corpore punctis nigris plurimis, cauda integra. Quis Piscem nostrum cognosceret, qui structura, ut mox videbimus, operculorum Branchialium tantum ab aliis distat? Praeter defectum Iconum etiam plerorumque accuratas desideramus descriptiones, partes principales exhibentes, sperandum tamen ut Cl. et omni laude major BUFFON; Historiam Naturalem Piscium eadem, qua quadrupedia avesque descripsit, absolvet manu. Viam ARTEDIUS aperuit, et dum ejus praeclara ad manus sunt initia, cuique, cui rerum naturalium indagatio cordi est, prosequenda, amplificanda, atque prosequenda. Idque tuum, esse non minus, ac defuncti SCHLOSSERI consilium, Vir {Celeb. certe novi. Ut itaque ultimo jussui defuncti amici obediam non modo, sed et memorato satis faciam consilio, novi atque rarissimi Piscis descriptionem aggrediar, ubique vocabulis arti sacris, qualia SCHAEFFERUS LINNAEUSQUE dederunt, utar.

12 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

raad, zal ik de Beschrijving van eenen nieuwen, en zeldzaamen Visch beginnen, en in dezelve de kunst- woorden van SCHAEFFER en LINNAEUS gebruiken.

DEZE Visch behoord volgens het zamenstel van ARTEDI tot den rang der *Stekelvinnen*, en dewyl hy de *Buikvinnen* onder de *Borstvinnen* heeft, brengt hem LINNAEUS tot de *Borstpooten*. De Heer GRONOVIOUS zoude hem om zijne opene en zichtbaare *Kieuwen*, onder de *Gekieuwde* schikken, het ligchaam hooger dan breed, dun, hoog, en kort, doet hem onder de KLIPVISCHEN plaatsen een geslacht, dat van d' eene zijde zeer na aan de *Spiegelvischen* komt, terwijl het van de andere zijde aan het geslacht der *Hoornvischen* paald, de gedaante echter wijkt van beiden af, door het Kieuwendekzel, dat in het geslacht der *Klipvischen* uit IV. of V. evenwijdigen *beentjes* bestaat, maar de *Spiegelvischen* hebben het kieuwen-vlies uit verscheiden beentjes, op verschillende wijzen in de lengte, dwars, en schuinſch zamengeweeven, en het voorhoofd bijna loodrecht; van het geslacht der *Hoornvischen* wijken zij, door de buigzaame en borstelhaijge tanden, die in deze ſterk, vaſt, en beenig zijn. Maar voornaamentlijk verschillen zij daarin, dat de Klipvisch de *Kieuwen* met een beweegelijk *Kieuwendekzel* gedekt heeft, daar

de

PISCIS *hicce in systemate ARTEDEI ad ordinem Acanthopterygiorum pertinet; in systemate LINNAEI, ob pinnas ventrales sub pectoralibus locatas, in ordine Thoracicorum locatus est, GRONOVIVS ob visibiles apertasque Branchias, eum ad Branchiales reduceret; Corpus Cathetoplateum, latum, tenue, breve, eum ad Chaetodontes referri jubet; genus Piscium Zeus valde affine ab una parte, dum ab altera ad BALISTIDUM genus accedit quoad figuram, differt tamen ab utroque, membranâ Branchioftega, quae in genere Chaetodontum ex ossiculis IV. vel V. constat parallelis, Zeus autem membranam Branchioftegam habet variis ossiculis, jam longitudinaliter, jam oblique, jam transversim, sitis, contextam, et caput declive, fronte quasi perpendiculari; a Balistidum genere distat, dentibus flexilibus et quasi setaceis, qui in Balistide validi ossei. Sed maxime in eo, quod Chaetodon membranam Branchioftegam tectam habeat operculo mobili, Balistes autem tantum modo rimam supra pectorales, et pinnas ventrales ei spurias. Genus hocce quam accuratissime definivit Clar. GRONOVIVS: CORPUS breve, tenue, admodum compresum, Cathetoplateum.*

EPIST. II.

D

DOR-

de *Hoornvisch* maar eene kieuw spleet heeft , boven de borstvinnen. DE Wel Ed. Gestr. Heer GRONOVIVS heeft dit geslacht al- lernauwkeurigst aldus bepaald: *het ligchaam is kort, zeer plat, hooger dan breed, de rug verheeven, dun en hoog. De AARS in 't midden van het ligchaam, de zij lijn is boogsgewijze, nader aan den rug, en verdwynt in veele bij den staart. Het HOOFD hooger dan breed, geschubd en de KIEUWENDEKZELS in zommigen gedoornd. de MOND vlak aan het uiterste van het Hoofd. De TANDEN op de Kaakbeenen, buigzaam, het KIEUWENVLIES met IV. of VI. straaLEN. Zij hebben VII Vinnen, een op de Rug, de Buikvinnen onder de Borstvinnen, de beentjes van de Rug- buik- en Borstvinnen van vooren hard en puntig.* *

DE Groote LINNÆUS bepaald het geslacht der Klipvischen aldus: *dat zij borstelhairige tandjes hebben, die buigzaam zijn; zeer dicht bij elkander staan in grooten getale.*

HET KIEUWENVLIES met VI. straaLEN.

HET LIGCHAAM geteekend. De Rugvin en Aarsvin vleesachtig en geschubd. †

WEL-

* ZIE Gronov. Zoophyl. I. D. p. 68.

† LINN. Syst. nat XII. p. 460. HOUTT. nat. Hist. VII. d. pag. 352.

DORSUM subconvexum, tenue, elevatissimum. ANUS in medio Corpore. LINEA LATERALIS arcuata, dorso propior, aliquando visum fugiens. CAPUT Cathetoplatheum, squamosum OPERCULA quandoque aculeata, OS in apice Capitis. DENTES flexiles in maxillis. MEMBRANA BRANCHIOSTEGA expansilis, ossiculis suffulta IV. vel VI. PINNÆ Septem in dorso una, ventrales sub pectoralibus. RADII pinnæ dorsalis, ventralis et analis antici rigidi, aculeati. *

Cl. LINNÆUS genus Chætodontum definivit, quod habeant: DENTES Setaceos, flexiles, confertissimos, numerosissimos.

MEMBRANAM BRANCHIALEM radiis VI.

CORPUS pictum, PINNAM dorsalem analemque, carnosam squamosam. †

QUAE

* Vide Cl. L. Tb. GRONOVII ZOOPHYL. part. I. pag. 68.

† LINN. Syst. Nat. ed XII. p. 460.

WELKE laatste echter voor geen geslachts kenmerken kunnen gehouden worden, want de zwartachtige KLIPVISCH heeft geen geteekend ligchaam, en dat de *Rugvin* en *Aarsvin* niet altijd vleesachtig zijn, zullen wij in onzen *Klipvisch* zien.

WAT de soort aanbelangd, ik heb dezelve nooit, noch beschreeven, noch in Cabinetten bewaard gevonden.

DE Geleerdde Heer T. BRUNNICHE in het jaar 1767, de verzaaming van den Heer SCHLOSSER beschouwende, zag denzelfen onder andere zeldzaame dieren, en heeft hem met eene tekening aan den Heer LINNAEUS medegedeeld, die denzelfen in de laatste uitgaave van zijn *zamenstel der natuur*, op het berigt van den Heer BRUNNICHE aangeteekend * en om de zwarte vlakken *Argus*, met 11 *Rugdoorns*, zeer veele zwarte vlakken en een *gebeele staart*, genoemd heeft.

IN het zamenstel van den Heer GRONOVIVS, moet hij, om zijnen stompen bek, en ongewapende Kieuwdeksels, de laatste in het eerste gezin der *Klipvischen* geplaatst, en volgens den schrijfrant van dien Heer genoemd worden:

Klip-

* EDIT. XII. p. 464. N. 16.

QUAE ultima tamen haud pro Characterẽ generico adsumi possunt. Nam et corpore picto caret CHAETODON Nigricans. Pinnamque dorsalem, non semper esse carnosam, in nostro Chaetodonte infra videbimus.

QUOAD species, nullibi eum, nec descriptum, nec in Gazophylaciis asservatum mihi obvenisse memini.

VIR Celeb. T. BRUNNICHE anno 1767 Clariss. SCHLOSSERI Museum perscrutans, huncce piscem inter alia rariora miratus est, atque Cl. LINNAEO, adjecta icone communicavit, qui eum in ultima Systematis naturae, editione † ex mente Cl. BRUNNICHII, citavit, atque ob maculas nigras, Argum dixit, spinis dorsalibus XI, corpore punctis nigris plurimis, cauda integra.

IN Systemate Cl. GRONOVII ob rostrum obtusum, operculis inermibus tamen, ultimus in prima Chaetodontum Phalange collocandus; atque ex mente viri Cl. nominandus:

CHAE-

† EDIT. XII. p. 464. N. 15.

KLIPVISCH *met een stompe Bek ongewapende Kieuwdekzels, het onderkaakbeen van onder met twee doornen, de staart geheel.*

DE geslacht naam van dezen Visch is eigenlijk *Borsteltand* * (*chaetodon*) van het Grieksche worde $\chiαιτα$, dat een borstel hair en $οδον$ dat een tand beteekend, en dat de tanden zoo zijn, zal ik in een andere zeldzaame soort, in 't vervolg aanwijzen. Dezen naam hebben alle de Vischkundigen behouden. In de West- Indien noemt men hem *Paru*, of *Ararauna*, en in Oost- Indien heeft hij den gemeenen naam *Ikan*, dat een Visch beteekend, met een bijvoegend woord, dat de teekening aanduid, dus is de klein geschubde KLIPVISCH van LINNÆUS † in de Landstaal *Ikan Pampus Tereloc*; dat is fraaij geschilderde Pampus Visch ‡ op andere plaatzen hietten zij *Ikan Downing*, § wij noemen dezelve *Klipvischen*, en om de oogjes en schoone coleuren *Madammetjes*, en zulke, in welke het derde beentje van de Rugvin in een lang borstelhaartje uitloopt, noemt men *Bezaantje* of *Zoldaaten Visch*.

IN

* DE Heer HOUTTUIN in zijn schoone Hollandsch werk noemd dezelve *Klipvisch*; welke naam ik om geen verwarring te maaken, behouden heb.

† LINN. *ibid.* N. 14.

‡ VALENT. *Oud en Nieuw Oost- Ind. tom. III. p. 448.*

§ RENARD. *Poissc. erev. tom. I. tab. 13.*

II. BRIEF.

CHAETODON rostro obtuso, operculis inermibus: maxilla inferiori aculeis duobus; cauda integra.

HICCE *Piscis nomine generico dicitur CHÆTODON, a græco vocabulo χαῖτα, quod Seta, et ὀδον, quod Dens significat; itaque Dens Setosus et revera dentes se ita habere, in alia rariore specie postea ostendam, nomen hocce omnes retinere Ichthyologi, in Indiis occidentalibus vocatur Paru vel Ararauna; in Indiis orientalibus vulgari nomine Ikan salutatur, quod piscem designat, adjecto vocabulo, picturam exprimente; sic CHAETODON macrolepidotus LINNÆI † lingua vernacula dicitur Ikan Pampus Tereloc id est: Piscis Pampus pulcre pictus, ‡ in aliis locis audiunt. Ikan Downing §. Nostro Idiomate dicuntur KLIPVISSCHEN, et ob ocellos, pulcrosque colores Madammetjes; et ii, qui officulum tertium pinnae dorsalis in longam setam abeuntem habent, Bezaantjes salutantur, vel Soldaaten Visch.*

SI

† *Ibid.* N. 14.

‡ VALENT. Oud en Nieuw Oost. tom. III. p. 448.

§ RENARD. Poiss. ecrev. tom. I. tab. 13.

20 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

INDIEN U Wel Ed. Hooggel. den Visch, van welken ik spreek, in het algemeen beschouwd, zult gij hem hooger dan breed vinden.

DE *Rug* is zeer verheven, onder de gedoornde graatjes vlak, doch onder de doornlooze beentjes loopt hij krom, van vooren loopt hij schuinsch na den bek toe; en op dezelve wijze loopt de keel naar de *Borst*. De *Buik* loopt recht, tot aan de weerlooze beentjes der Aarsvin, alwaar zij gekromd word, en in eene Vetvin uitloopt, deze kromte eindigt met een boog, gelijk ook aan den *Rug*, dus vertoond zich het staartgedeelte bijna rolrond, waardoor het ligchaam niet kwalijk naar een fles gelijk. De Visch heeft VII. Vinnen; twee *Borstvinnen*, een *Rugvin*, een *Staartvin*, een *Aarsvin*, en twee *Buikvinnen*.

HET HOOFD is kegelachtig, hooger dan breed, van den rug tot den Bek loopt het schuinsch af, en is op zommige plaatsen geschubd.

VAN boven is het bruin ros, geschubd, van vooren tot de neusgaaten toe vlak, van de kruin tot de neusgaaten is een duim en twee derde lijns afftands, van de neusgaaten tot bij het oog is hij zwartachtig. De neusgaaten zijn stippelachtig, een lijn en een vierde breed, en staan een lijn van elkander af.

VAN

SI Piscem, de quo mihi sermo, est in universum consideres Vir Celeb. eum undique Cathetoplateum invenies.

DORSUM elevatissimum, superné sub osficula aculeata planum, sub inermia lineâ curvâ descendit, in parte anteriore; una cum capite ad rostrum descendit obliqué; sic et Gula a parte inferiore ad pinnam ventralem procedit usque ad Pectus; dein Venter subrectus ad osficula inermia pinnae Ani curvatur, ibique in Pseudo pterygon abit; curva haec post finem pinnae Ani, contrario modo curvatur, quod et in pinna dorsali obtinens, caudae partem carnosam, sabcylindricam reddit, unde corporis figura non male lagenae effigiem exprimit. Pinnis gaudet VII. Pectorales duae sunt, una dorsalis, una caudalis, una analis, et duae tandem ventrales.

CAPUT quodammodo, conicum cathetoplateum, à dorso ad rostrum declive, alepidoto-squamosum.

SUPERNE obscure fulvum, squamosum, antice ad nares usque planum; vertex a naribus distat longitudine unius pollicis, cum duabus tertiis partibus lineae, supra narium regionem ad oculum usque nigrescit. Nares subpapillares unam lineam aequant, et una cum quarta parte lineae a se invicem distant.

22 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

VAN de Neusgaaten tot het einde der Opperkaak, (want men kan zeter naauwernood *Lippen* noemen,) is 'er een kromme afstand van drie lijnen en twee derde, die bruinachtig groen is. Op het midden van den Bek is eene kegelachtige holligheid, die blauwachtig zwart is, aan den vleeschkoleurigen rand van het Opperkaakbeen eindigende, deze rand is een halve lijn. De *Gaping* is zeven lijnen. Het *Onderkaakbeen* is gelijk met het bovenste, beide kraakbeenig, en geelagtig, van onder in een' halven cirkel uitgesneden, onder de Tand is dezelve eene halve lijn; van daar word het verbreed, tot dat het, op de lengte van vijf lijnen en een vierde, twee lijnen dik word; van hier loopt het met een rechten heek van onder, en van boven met een schuinsche lijn na de zijden van het Hoofd, alwaar het tot aan de kromming van het *Kieuwklepje* voortloopt, van't welk straks nader.

TUSSEN de beenderen der Onderkaak, is de Keel, die zig vertoond van boven met eenen halven cirkel, aan de Onderkaak vast, en ter zijden aan de zijden van het Kaakbeen; eindelijk loopt het in een boog uit, die aan wederzijden met een Doorntje eindigt, dat kraakbeenig is. De Keel is negen lijnen lang, en zeven lijnen breed; ijder Stekeltje, (dat krom is,) is witachtig ros, gelijk de Keel, en anderhalve lijn lang.

A NARIBUS ad finem Maxillæ superioris, (nam Labia vix, ac ne vix quidem dici possunt,) distantia curva trium linearum cum duabus tertius partibus fusco virescens. In medio rostri, sub Narium distantia, adest cavitas subconica, cyaneo nigricans, ad marginem carneum Maxillæ superioris desinens; margo haec semi lineam aequat. Sub hac eminent Dentes, flexiles, subulati, setacei, confertissimi. Rictus oris septem linearum. Maxilla inferior superiori aequalis est, et ut illa cartilaginea, flavescens, subtus in semicirculum excisa, mox sub Dentes semilineam aequat; dein utrinque dilatatur, donec, ad longitudinem quinque linearum cum quarta parte, duarum linearum crassitiem adipiscatur; hic subtus angulo recto, superius linea obliqua in latus Capitis protenditur, ex qua tandem produci-
tur, usque ad curvaturam Valvulæ Branchialis, de qua mox dicam.

INTER duae haec inferioris maxillae ossa, gula subconca invenitur, superne semicirculo Maxillæ superioris adhaerens ad latera, ad æjus crura tandem in semicirculum desinit utrinque aculeo cartilagineo. Longitudinem habet novem linearum, et latitudinem septem linearum; uterque aculeus reflexus, cum Gulâ albidâ rufescente concolor, longitudinem habet sesqui lineæ.

24 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

INDIEN U Wel Ed. Hooggel. het Hoofd van ter zijden beschouwt, zult gy dit bijzonder, en anders, dan in de andere *Klipvischen*, vinden; van ter zijden gezien, vertoont het eenen ongelijk beenigen Kegel, die van onder met een kromme lijn eindigt; van de Tandén tot den uitersten rand van 't Kieuwklepje is 'er een duim, zeven lijn en een vierde afstands, en dezelve maat toont de hoogte.

HET *Voorhoofdsbeen* is bruin rood, en word door een geflingerd uitstekend middelschot, dat tot onder 't oog loopt, van het *Wandbeen* afgescheiden; het is driehoekig, maar onder het Oog doorloopende, maakt het met het Opperkaakbeen eenen rechten hoek; het Kaakbeen is een lijn lang. Aan de onderzijde staat het Oog, zeven lijnen van den top van het Hoofd af; de bovenste Slinger van het middelschot is vijf lijnen, en het Been, aan dien Slinger raakende, is twee lijnen; de onderste Slinger, die onder het Oog loopt, is zes en vijf zesde lijnen. De dikte van 't middelschot is eene halve lijn op zijn breedst.

DE *Oogbolte* staat drie lijnen en een halv van den Neus; de Middellijn is vijf lijnen, de Ring is een halve lijn dik; de geele Oogring is drie lijnen middellijns, en een lijn breed. De *achterste*
Oog-

SI Caput a latere inspicis *Vir Celeb.*, id mirum et a toto Chaetodontum genere prorsus aberrans videbis; a latere visum, conum anisofscelum refert; subtus linea curva terminatum; a Dentibus, usque ad ultimam marginem valvulae Branchialis, distantiam unius pollicis, septem linearum cum una quarta parte inveni, et altitudinem eandem.

OS Frontis usque ad plagam supra nasalem fusco rufescit, et ab Osse brechmatis, sepimento quasi anfractuoso, triangulari, sub Oculo pergens, cum maxilla superiore angulum rectum facit, crus maxillae unius lineae longum est. Ad infimam partem locatus est Oculus, distantia verticis ab Oculo est septem linearum, arcus sepimenti superior quinque linearum, crus arcum tangens duarum linearum, arcus infimus, Oculum includens, sex linearum cum quinque sextis partibus. Crasities dissepimenti semi lineam, et quartam lineae partem non excurrit in latiore parte.

OCULI orbita a Naso distat tribus lineis cum semisse, diameter ejus quinque linearum est; annulus semilineam crassus, diameter Iridis, trium linearum, Iris pulcerrime flavescit. Dum orbita fusco rufa est,

26 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

Oogappel is ligt zwart , anderhalve lijn breed , en de binnenste nog geen lijn.

HET *Wandbeen* , van boven gegolvd , is in een rand van zeven lijnen en een half ingeslooten , van vooren word het door het gemelde middelschot van het Voorhoofdsbeen afgescheiden , en van achter aan den Kieuwrand vastgehecht ; deszelfs breedte is anderhalve lijn. De bruin roode couleur word onder en achter het oog , alwaar het Onderkaakbeen begint , olijfcouleur , naar onder allengskens geeler. Achter 't oog rijst'er een ander Beentje , dat rosachtig geel is , regt naar beneden gaat , en naar het einde der strot omgekromd is , en weder naar bovengaande , word het de binnenrand der Kieuwen ; op de hoogte van tien lijnen en drie vierde maakt het een kromte van vier lijnen middellijns , en dan weder naar benedengaande , word het halver weg bedekt door het onderste deel van het Kieuwklepje ; deszelfs geheele lengte is elf lijnen. Van agter rijst een breed Been loodregt op , dat de agterste rand der Kieuw maakt , zijnde twee lijnen en een achtste breed , in het midden omgeboogen , loopt het onder de Kieuwklep door , en verdwijnt.

HET *Kieuwklepje* begint aan 't onderste Kaakbeen , alwaar het

II. BRIEF.

vlee-

Iridis annulus, sive ipsa potius Iris lineae crassitudine gaudet. Pupilla exterior nigro coerulescens sesqui lineae diametrum habet, interior vero, nondum lineam adaequat.

SEQUITUR jam Os bregmatis, a parte superiore, margine undulato, septem linearum cum semisse, inclusum, a parte anteriore, sepimento supra memorato ab Osse frontis separatur, a parte posteriore, margini branchiali interiori adnectitur. Latitudo ejus inter marginem et oculum sesqui lineae. Huc usque color fusco fulvus, sub oculo vero et pone eum, cum Maxilla inferiore conjungitur, coloremque adipiscitur olivaceum, ad inferiora sensim lutescentem. Pone oculum aliud surgit Ossiculum rufo flavescens, recta descendens, et ad gulae finem curvatum, gradum revocans, resurgensque fit margo interior Branchiae, et ad altitudinem decem linearum, cum tribus quartis partibus recurvatur, curvatura majori, cujus diameter quatuor linearum est, iterum descendens, ad medium longitudinem obtegatur parte inferiore valvulae Branchialis, dum tota longitudo undecim linearum est. A parte posteriori Os latum perpendiculariter surgit, margo nempe posterior Branchialis, qui duas lineas cum octava parte latus, in medio circumflexus, sub valvulam Branchialem evadit.

VALVULA Branchialis ab infima, Maxillae inferioris parte inci-

28 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

vleefchig en geel is, ter hoogte van drie lijnen, het word aan wederzijden uitgespreid, van agteren tot het midden loopt het fchuinsch ter hoogte van negen lijnen, en ter breedte van eene lijn. Van binnen altijd eene breedte houdende, loopt het tot aan de groote kromming. Het *Klepje* zelf fluit juist in deze gemelde kromming van het Wandbeen; maar een weinig lager wat zamen getrokken zijnde, maakt het aan wederzijden een spleet, en toont dus de bloote Kieuwen; de agterfte spleet is breeder, zijnde vijf lijnen en een half hoog, en een lijn breed; de voorfte is een agtste lijn breed, en zeven lijnen en een half lang. Het *Klepje* zelf is een duim lang, en een half duim breed, bruin geel, en daar het kraakbeenig is, bruine olijfkleur, in het midden zijn twee geelachtige niervormige vlakken.

DIT *Klepje* is niet, gelijk de *Kieuwdekzelen* in alle andere Visfchen, ter zijden vastgehecht, maar alleen van onder; van boven, en aan de beide zijden los zijnde, maakt het eene flingerende beweging; de groote kromte heeft van binnen een plat randje, welke het *Klepje* in de inademing tegen houd.

DUS vertoont zig het *Hoofd* van den GEVLAKTEN KLIPVISCH. Indien U Wel Hoog Gel. het zelve vergelijkt met die van U Ed.

Ver-

pit, ubi membranacea flava ad altitudinem trium linearum, membrana haec, ab hac et ab illa parte protenditur, a posteriore scilicet ad mediam usque via obliqua, ad altitudinem novem linearum, et latitudinem unius lineae. A parte anteriori, sibi semper constans, ad curvaturam magnam excurrit. Ipsa Valvula a parte superiore cum supra memorata curvatura exacte convenit, sed paulo post, aliquantulum contracta, Branchias apertas sistit, quae apertura rimam efficit ab utraque parte, rima posterior latitudinem unius lineae, et longitudinem quinque linearum cum semisse habet. Anterior vero octava lineae parte biat, per longitudinem septem linearum. Longitudo Valvulae unius pollicis est, et latitudo semipollicaris superne fusco fulva, dein quatenus cartilaginea est fusco olivacea, in medio maculae duae reniformes flavescentes.

VALVULA haec non a latere adfixa, ut opercula Branchialia in aliis saltem non omnibus Piscibus, sed a parte infima; dum superius et lateraliter libera motum oscillatorium peragit; maxima curvatura instructa a parte interiori margine plano, in inspiratione aeris, Valvulam sustinente.

HOCCE modo sibi habet Caput CHAETODONTIS ARG. Quod si compares Vir Celeb. cum omnibus, quos possides, aut in Museis

30 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

Verzameling, of die, welke in de Kabinetten gevonden worden, zal U Ed. ligtelijk gewaar worden, dat in alle de anderen van dit geslacht het Kieuwgestel veel eenvoudiger is, en van dezelve verw als het geheele Ligchaam, zoo dat zij als uit een stuk schijnen, en met eene en dezelve couleur geschilderd; gelijk in den *lang snoetigen*, *Soldaaten-Visch*, en *gestreepten Klipvisch*, blijkt.

HET LIGCHAAM is rondachtig, en loopt naar den staart rolrond. Van vooren loopt het van het Hoofd, ter lengte van een duim, schuinsch op. De *Rug* is platachtig, en loopt ter lengte van twee duimen en twee lijnen, onder de doornbeentjes recht; daar van daan loopt zij met een schuinsche kromte naar beneden, ter lengte van een duim, zeven lijnen en een halve; deze geheele lengte is met eene breede Vin van weerlooze Beentjes gecierd. De kromte aan den staart is vijf lijnen en een half. De *Rug* is bruingeel, en word naar den staart toe geelder, tot dat zij in de kromte bij den staart in eene zwarte vlak eindigt; onder de weerlooze Beentjes echter ziet men een loodblauwe couleur, die uit den grond der Rugvin voortkomt.

DE hoogte van de Rug tot den Buik vind ik drie duimen en drie lijnen, de lengte drie duimen en vijf lijnen. De *Zystreep* is wat ver-

prostant, congeneribus videbis, fabricam in omnibus multo simpliciorrem, et concolorem, ita, ut toti homogenei, et quasi uno eodemque penicillo picti videantur, ut in Rostrato, striato, Capistrato, aliisque bene multis videre est.

TRUNCUS subrotundus, in cylindrum caudam versus abit, parte antica a Capite per longitudinem unius pollicis et duarum linearum obliqué adscendit. Dorsum planiusculum per duos pollices et unam lineam sub osficulis aculeatis recta protenditur; dein obliqué deorsum curvatur, per unius pollicis, septem linearum cum semise longitudinem ad caudam abit; hoc spatium totum Osficulis inermibus coronatum est. Arcus caudae quinque linearum cum semise. Color Dorsi fusco fulvus, caudam versus sensim lutescit, donec ad arcum concavum caudae in maculam nigram abeat, Dorsum sub inermia Osficula tamen livido colore, ex basi pinnae dorsalis proveniente, tinctum.]

ALTITUDINEM a Ventre ad Dorsum trium pollicum, totidemque linearum inveni, et longitudinem trium pollicum, cum quinque lineis. Li-

32 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

heven, loopt evenwijdig aan de kromte van den Rug, en staat zeven lijnen van den Nek af, en van het midden der Rug negen lijnen en een half; ter lengte van twee duimen en drie lijnen is zij zeer zichtbaar, en van daar verdwijnt zij naar de staart toe.

V L A K agter den *Kieuwrand* staat de B O R S T V I N, die geelroodbruin is, aan de boven voorzijde loopt zij in een punt uit, van agter is zij rond, en bestaat uit XIV *Beentjes*, schoon 'er de Heer B R U N N I C H E maar XIII geteld heeft; ijder Beentje splitst zich in twee, en de toppen zijn wit; van vooren ziet men een Bastaardvin, die aan de voorzijde omgekruld is, en van 't laatste Beentje schuinsch naar boven loopt. De lengte van 't grootste Beentje is acht lijnen en een half, het kleinste is vijf lijnen; de breedte is vier lijnen en een vierde. De Bastaardvin is twee en een half lijn lang, en drie lijnen en een half hoog.

H E T vleeschig gedeelte der Staart, of de afstand tusfchen de twee boogen, is negen lijnen en een zesde. De zijden van het Ligchaam zijn donker olijfkleur, naar den rug zwarter wordende, en met veele zeer zwarte vlakken, die ongeregeld geplaatst zijn, en dicht bij elkander staan, gecierd, van de Borst tot aan den Onderbuik.

DE

nea lateralis paululum elevata, curvaturae Dorsi parallela a nucha septem lineis distat, a medio Dorso novem lin. cum semise; per duos pollices et tres lineas valde conspicua, dein sensim evanescit ad caudam.

MOX post Branchiae posteriorem partem adstat PINNA PECTORALIS flavo fulva, antice superne in acumen abiens, postice rotundata, Osficulis XIV constans, quam Vir Clar. BRUNNICHE XIII numeraverit, quodque Osficulum, superne bifurcatum apicibus albis, antice habet pinnulam spuriam a parte anteriore convolutam, ab ultimo Osficulo, oblique adscendentem. Longitudo maximi Osficuli, a pinnula spuria exorti, est octo linearum cum semise, minimi quinque linearum; latitudo, quatuor linearum cum una quarta parte. Basis Pinnulae spuriae duarum linearum cum semise, et altitudo trium linearum cum semise.

PARS caudae carnosae, sive distantia inter duos arcus, novem lineas cum sexta parte continet. Latera saturate olivacea, dorsum versus nigricantia, maculis atris, numerosissimis, confertis picta, ad Pectoris et abdominis plagam usque.

34 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

DE BORST staat van de Strot, tot de Buikvin, een duim af, en de *Borstvin* staat zeven lijnen boven den krop, de Borst is geel, hebbende in het midden een groote loodkleurige vlak.

VAN het begin der *Buikvin* tot aan het eerste beentje der *Staartvin* is 'er een duim en vier lijnen; de *Buik* loopt, gelijk de Rug, in een regte lijn voort, in welke vlakke de drie stekelige beentjes der Aarsvin ingeplant worden, door middel van eene Vetvin, die ook het vierde en de dertien weerlooze beentjes bevat; de verw des Onderlijfs was geel, en men ziet 'er een loodblauwe vlak, die vrij groot en onregelmatig is, op.

DE BUIKVINNEN, twee in getal, onder de *Borstvinnen* staande, zijn geelachtig bruin, en rijzen uit eenen grooten Tepel, aan de zijde des buiks, en de beentjes zijn VI in getal, van welke het eerste scherp en gedoornd is, van den tepel tot aan de punt is het elf lijnen en een half; de verw is yvoirwit. De andere weerlooze beentjes worden naar gewoonte van boven verdeeld; derzelver grootste lengte is een duim en vier lijnen, de kleinste vier lijnen. Ik heb (wijl de Visch gedroogd en gevernicht was,) de breedte der *Buikvin* niet naauwkeurig kunnen meeten, als die in elkander geplooid was.

PECTUS a Gula, ad Pinnam ventralem, pollicis spatium distat, et Pinna pectoralis per septem lineas a gula elevata; color lutescens, in medio macula magna plumbea.

A PINNAE ventralis initio, usque ad primum Pinnae analis osficulum, pollicem unum et quatuor lineas inveni; Venter aequae ac Dorsum recta procedit, in quo plano tria osfacula aculeata Pinnae analis inseruntur, ope pinnulae adiposae, quae et quartum aculeatum et tredecim inermia comprehendit osfacula; color abdominis flavus, macula tamen insignis plumbea irregularis conspicitur.

PINNAE VENTRALES duae, sub pectoralibus sitae, flavofuscae, ex magna Papilla ad latus abdominis proveniunt osfacula VI, quorum primum validum aculeatum, ab initio papillae, usque ad mucronem undecim lineas aequat cum semisse; color ejus eburneus. Caetera osfacula inermia more solito dividuntur ad apices, maxima eorum longitudo unius pollicis est cum quarta parte, minima quinque linearum. Latitudinem, ob rigiditatem siccati Piscis, et Vernice obducti exacte metiri haud potui, cum aliquantis per plicata erat pinna.

36 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

DE *Aars*, vlak agter de Borstvinnen, was een lijn lang, en stak een weinig uit.

DE *Aarsvin* loopt ter lengte van een duim en tien lijnen en een half, en bevat XVIII beentjes, van welke 'er vier gedoornd zijn; deze beentjes worden, van den top van het eene beentje, tot op een derde van het tweede, en van het tweede tot twee derde van het derde, en van het derde tot drie vierde van het vierde beentje, door een vlies zamengevoegd. Het *eerste* beentje is vier lijnen en een half lang, deszelfs top liep in een borstelhairig puntje, ter lengte van eene lijn, uit. Het *tweede* beentje was van den buik tot den top zes lijnen en een half; en twee lijnen en een half breed. Het *derde* was vijf lijnen lang, en eene lijn breed. Het *laatste* is vijf lijnen lang, en eene lijn en een zesde breed.

DE lengte der *Bastaard-* of *Vet-vin* is een duim en vier lijnen, en de breedte een en een halve lijn; zij is van dezelve couleur van het Ligchaam, en ook gevlaakt. Het getal der weerlooze Beentjes is XIV, zij wijken aan den top van een, zijn geel, met een bruin vlies zaamgevoegd, en hier en daar ziet men eene loodcoleurige vlak.

DE STAARTVIN is geheel, en kegelachtig, door XIV
 Been-

ANUS *post Pinnam ventralem, longitudine lineae paululum prominens.*

PINNA ANALIS *per unius pollicis, decem linearum cum semisse longitudinem excurrit, osficulis constans XVIII, quorum quatuor aculeata, haec membrana, ab initio apicis unius osficuli, ad tertiam partem alterius, in duobus prioribus, adfigitur, et a secundo ad duas tertias partes tertii, et a tertio ad tres quartas partes, quarti osficuli. Primum osficulum quatuor lineas longum, una cum semisse latum erat, apex in mucronem setiformem unius lineae protendebatur. Osficulum secundum sex lineas cum semisse a ventre ad apicem ostendit, latitudine duarum linearum cum semisse. Tertium quinque adaequabat lineas, ad latitudinem unius lineae. Ultimum quinque linearum, ad latitudinem unius lineae cum sexta parte.*

LONGITUDO Pinnae spuriae, sive adiposae Analis, *est unius pollicis cum quatuor lineis, et latitudo unius lineae cum semisse; Corpori concolor est, et maculata. Osficula inermia XIV, ad extremum divergentia flava, membranâ fuscâ connexa, plumbeo colore hinc et illinc tincta.*

PINNÆ CAUDÆ *integra subconica Osficulis XIV fulcitur, conum*

38 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

Beentjes opgehouden, zijgelijkt eenen geknotten kegel, welkers bovendeel tien lijnen lang is, en de breedste zijde een duim en negen lijnen; de verw is vuilgeel, met eenige weinige flaauwe vlakken, die over 's hantsch staan.

DE RUGVIN eindelijk staat als eene kam op den rug, en bestaat uit XXIX Beentjes, welker laatste, zeer klein zijnde, aan den Heere BRUNNICHE ontsnapt is, als die 'er maar XXVIII geteld heeft. De elf eerste Beentjes zijn gedoornd. Het *eerste*, dat het kleinste is, is nog geen vier lijnen lang, en een vierde lijns breed. Het *tweede* is zes lijnen lang, en een vierde lijns breed. Het *derde* is een duim hoog, en dus gelijk in alle de andere van dit geslacht het grootste; echter loopt het met geen borstelhairige Spriet uit, gelijk in de *gryze Klipvisch*, in het *Bezaantje*, in de *ge vleugelde*, *geboornde* en *klein geschubde*, in welke het vierde borstelhairig is, en dus van die wet van het geslacht afwijkt. Het *vierde* is elf lijnen en een half lang, en anderhalve lijn breed. Het *viijfde* is tien lijnen hoog, en anderhalve lijn breed. Het *zesde* is negen lijnen hoog, en staat twee lijnen van het vijfde af. Het *zevende* is acht lijnen en drie vierde hoog, en dunner dan de andere, zijnde nog geen lijn breed, en staat een lijn van 't zesde af. Het *achtste* is zeven lijnen en drie

II. BRIEF.

vier-

truncatum refert, cujus pars superior decem adæquat lineas, partem latiore unius pollicis novemque linearum inveni; color sordide flavescens, maculis paucis pallidis in quincuncem dispositis.

INSIGNIS tandem Pinna, crista quasi, Dorsalis est, totum dorsum percurrentes Osficulis constans XXIX, quorum ultimum inermis minimum oculos Clar. BRUNNICHII fugit, ut qui modo XXVIII numeravit. Osficula undecim aculeata sunt. Primum, minimum, nondum quatuor adæquat lineas, ex semilinea distat. Secundum sex lineas habet, et quarta parte lineae latum. Tertium pollicem habet in altitudine, maximum, ut solet in hoc genere, non tamen in setam longissimam porrigitur, ut in canescente, acuminato, pinnato, cornuto, macrolepido, cui quartum setiforme, sicque a lege generis aberrat. Quartum undecim lineis cum semisse altum sesquilinea latum est, tanto a tertio distat. Quintum decem habet lineas, et sesquilinea latum. Sextum novem lineis altum, a quinto duabus lineis distat. Septimum octo lineis cum tribus quartis partibus altum, una linea latum, et tanto a sexto distat. Octavum septem lineas cum tribus quartis partibus altum, gracilius est, nondum lineam adæquans, et lineae distantia recedit. Nonum sex lineas cum quinque sextis partibus habet a dorso ad apicem, latitudo

40 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

vierde hoog, het is dunner, als zijnde nog geen lijn dik, en wijkt een lijn van het zevende af. Het *negende* is zes lijnen en vijf zesde van den rug tot den top, en meer dan een lijn breed, en staat een lijn van het achtste af. Het *tiende* is zes lijnen hoog, naauwlijks een lijn breed, en staat twee lijnen van het negende af. Het *laatste* is zeven lijnen en een half hoog, en een lijn breed, en ligt vlak tegen de weerlooze beentjes aan. Behalven de drie eerste en het laatste beentje, zijn zij alle krom, vuilgeel, en met een bruinachtig ros vlies, dat van onder zwart is, en van boven uitgesneden, verbonden. De XVIII weerlooze beentjes komen zeer na bij elkander. Alle worden zij in de *Vetvin* ingeplant, welke loodblauw is, en eene zwarte rand heeft; zij is een duim en zes lijnen lang. Het *eerste* beentje is een duim lang. Het *tweede* een duim en vijf lijnen. Van het *vierde* af, worden zij kleiner; zoo dat het *laatste* maar drie lijnen lang is. Alle staan zij even ver van elkander, en zijn van boven breeder en vlokachtig; de verw is geel, en het vlies zwart.

Dit is alles, Mijn Heer, wat ik U Wel Ed. Hooggel. van den GEVLAKTEN KLIPVISCH kan melden. Van harten gaarne wenschte ik 'er iets aangaande de levenswijze en aard te kunnen bijvoegen; maar deze inwoonder van de *Kroos-Zee* is, gelijk alle ande-

re

lineam superat, ab octavo per lineam distans. Decimum sex lineas altum, linea vix latum, a nono per duas lineas distat. Ultimum tandem septem lineas cum semisse altum, linea unica latum, inermibus accumbit. Omnia hæc osficula, præter tria priora, et ultimum, subcurva sordide flavescent; et membrana fusco rufa, ad basin nigricante, sursum excisâ connectuntur. Osficula inermia numero XVIII magis ad se invicem adpropinquant. Omnes in Pinna adiposa inseruntur, plumbeo cyaneâ, margine nigro, per pollicem et sex lineas extensa. Primum osficulum pollicem adæquat. Secundum pollicem cum quinque lineis. A quarto decrescunt, ita ut ultimum tres tantummodo lineas habeat. Omnia aequè distant, omnia sursum divergunt et floccosa evadunt; color flavus omnibus, membrana nigricante connectuntur.

HÆC sunt, Vir Celeberrime, quae de CHÆTODONTE ARGO tibi scribenda habebam. Vellem ex animo quaedam de moribus et vivendi modo aliqua addere potuisse; sed hic Maris Indici incola aequè ac omnes Pisces exotici, (paucis exceptis,) nobis latet, nec nisi mortuus,

42 OVER DEN GEVLAKTEN KLIPVISCH.

re uitlandsche Vischen, (eenige weinige uitgezonderd,) ons onbekend, en wij krijgen dezelve nooit levendig te zien. Ik heb hier geen beschrijving der *Schubben*, nog derzelver afbeelding, door het Vergrootglas gezien, kunnen bijvoegen, wijl deze Visch, de eenige, die ik ooit gezien heb, gevernist is. Alleen heb ik opgemerkt, dat zij zeer klein, en bijna onzichtbaar zijn op het Hoofd, dat de *Kieuwdekzelen* geen schubben hebben, op de zijde van vooren zijn zij klein, naar den Staart worden zij grooter, vooral nabij de Zijstreep.

Ontfang dan deze beschrijving, Mijn Heer, hoe zij ook zijn mooge; verschoon in gunste, naar uwe gewoonte, mijne feilen; terwijl ik mij, in U Wel Ed. Hooggel. altoos hooggeschatte vriendschap aanbeveelende, noeme,

WEL EDEL HOOGGELEERDE HEER!

U Wel Ed. Hooggel. dienstwillige Dienaar

UTRECHT, den
15 Mey 1769.

P. B O D D A E R T.

II. BRIEF.

notis obvenit. Squamarum descriptionem, et iconismum per Microscopium visum, addere non potui, cum descriptum specimen, unicum quod unquam oculis meis obvenit, vernice obductum erat. Id observavi tamen minimos et visum fugientes esse, in Capite, Branchiae alepidotae, in latera Caput versus parva, Caudam versus crescentes, praesertim ubi linea lateralis ad eam tendit.

Accipias ergo, hanc qualemunque descriptionem, Vir Celeberrime; erroribusque meis benigne, ut soles, ignoscas, rogo; me in tuam, mihi semper honorificam, serves amicitiam enixe peto. Vale.

ULTRAJ. AD RHENUM,
ipsis idibus Maji MDCCLXIX.

NECESSARIO CORRIGENDA.

Pag. 11. reg. 13. *amplificanda atque prosequenda. lege amplificanda
atque perficienda.*

--- 17. --- ult. N. 15. lege N. 16.

--- 23. --- 12. *ex qua* --- *ex quo*

--- 14. *duae* --- *duo*

--- 29. --- 4. *anteriori* --- *interiori*

--- 33. --- 6. *quam* --- *quamvis*

ZINHINDERENDE DRUKFEILEN.

Bladz. 10. reg. 1. niet *lees* hier

--- 20. --- 14. Stoartvin --- Staartvin

--- 24. --- (laatste) agterste --- uiterste

PETRI BODDAERT,

MEDICINÆ DOCTORIS,

Urbis FLISSINGÆ exconsilarii, Societatis ZEELANDICÆ
scientiarum, quæ FLISSINGÆ est, Socii,

E P I S T O L A

AD VIRUM AMPLISSIMUM

W. R O Ë L L,

MEDICINÆ DOCTOREM,

Urbis AMSTELODAMI Commissarium, Societatis INDICÆ
Occidentalis Moderatorem, Societatis SURINAMENSIS
Directorem Sagacissimum.

D E

T E S T U D I N E
C A R T I L A G I N E A.

Descripta atque accuratissima icone illustrata

EX MUSEO

V I R I C E L E B E R R I M I

JOHANNIS ALBERTI SCHLOSSERI,

Dum in vivis esset

MEDICINÆ DOCTORIS

Expertissimi, Societatis regię LONDINENSIS, atque Societatis ZEE-
LANDICÆ quæ FLISSINGÆ est, Socii.

A M S T E L O D A M I,

APUD CORNELIUM VAN TONGERLO, MDCCLXX.

WEL EDEL GESTRENGE HEER!

IJ hebben onze verwondering dikwijls laten gaan, over de verscheiden Dieren, welke met ons, onzen Landen Waterbol bewoonen; zoo vaak wij over de Natuurlijke historie spraaken, en die overeenkomst zогten na tegaan, welkers aanzijn zoo klaar blijkt. Wij oordeelden, dat de Natuur zonder gaping, in eene geduurige rei van den Mensch tot den Polijpus voortging, dat hier van daan de Plant-Dieren het Dierenrijk, met dat der Bloemen vereenigden, en wij zaagen verder, hoe door verscheiden trappen de bewerktuigde Planten, tot de onbewerktuigde Delfstoffen overgaan.

HET zij mij thans geoorlofd Weled. HEER U Weled. eenen schakel uit dien grooten keten voortedraagen, en wel zulk eenen die de Levenbaarende met de eijerbaarende verbind. Ik meen het KRAAKBEENIG SCHILDPADJE.

MIJ dunkt ik hoor U Wel Ed. Geftr. mij reeds tegenwerpen,
III. BRIEF. dat

III.

P. B O D D A E R T

O V E R D E

K R A A K B E E N I G E
S C H I L D P A D.

P E T R U S B O D D A E R T

D E

T E S T U D I N E
C A R T I L A G I N E A.

B R I E F
V A N
PIETER BODDAERT,
MEDICINÆ DOCTOR,

*Oud Raad der Stad VLISSINGEN, Lid van het ZEEUWSCHE Ge-
noodschap der Wetenschappen te VLISSINGEN,*

A A N D E N

WELEDELEN GESTRENGEN HEERE
W. R O Ë L L,
MEDICINÆ DOCTOR,

*Commissaris der Stad AMSTERDAM Bewindhebber der WEST-INDI-
SCHE Compagnie, en Directeur der Societeit van SURINAME.*

*Behelzende eene Naaukeurige Beschrijving, en naar het leven
vervaardigde Afbeelding,*

V A N D E

K R A A K B E E N I G E
S C H I L D P A D,

Uit de Verzameling van Wylen den

WELEDELEN ZEER GELEERDEN HEERE
JOHANNES ALBERTUS SCHLOSSER,

In Zijn WELED. Leven

*Zeer Kundig Artz, Lid van het Koninglijk Genoodschap te LONDON, en van het
ZEEUWSCHE Genoodschap der Wetenschappen te VLISSINGEN.*

Te AMSTERDAM,
By KORNELIS VAN TONGERLO, 1770.

Thalassoma sp.

Thalassoma

V I R O A M P L I S S I M O

W. R O Ë L L,

M E D. D O C T.

S. D. P.

P. B O D D A E R T.

ARIA, quae nobiscum globum nostrum terraqueum habitant
animalia, saepius mirati sumus, cum mihi Vir Celeb. con-
tigerit sermonem de re Naturali tecum habere, atque ana-
logiam, quae inter ea tam clare patet, prorsus inquirere. Vidimus tum
Naturam absque biatu et continuata serie procedere, ab homine ad poly-
pum, et inde zoophyta, duplici vita, regnum Faunae cum laeto Florae im-
perio conjungere, Et tandem per varios plantarum gradus, in inorganisa-
ta desinere corpora perspeximus.

JAM mihi liceat Vir Celeb. annulum ex illa magnâ catenâ oculis tuis
subjicere et quidem talem, qui ovipara cum viviparis conjungit animali-
bus; TESTUDINEM volo CARTILAGINEAM.

TE mihi objicientem, non per Testudines, sed Lacertas transitum effici,
EPIST. III. A vi-

dat deze overgang, niet door de SCHILDPADDEN, maar door de *Haagdisfchen* gemaakt word; maar wat is een SCHILDPAD anders dan een geharnaschte *Haagdisch*, en in de Natuurlijke order, fchijnende SCHILDPADDEN, tot de *Haagdisfchen* te behooren, of ten minften dezelve ten naauwften te volgen. Het blijkt duide-lijk dat zij in allen deele met de *Haagdisfchen* overeenkomen, en al-leen door een beenig fchild onderscheiden zijn; het is bij een naau-keurig onderzoek ten hoogften blijkbaar, en alle de waarneemin- gen der Natuur onderzoekeren toonen aan, dat de meeste Zee be-wooners, met een dik Leder, Schubben, of Schilden gewapend zijn. Dus hebben de Visfchen *fchubben*, de Schelp-Visfchen *kalk-agtige Huizen*, de Zee-Duizendbeenen en de Zee-Katten *fcheeden*, de fterren en verfcheiden Zee-appels zijn lederagtig of kalkagtig. Deze bij elkander gebragt, kan dunkt mij de natuurlijke order dus begreepen worden: De *Haagdisfchen*, de *Schildpad*, de *Zee-Kat*, de *Zee-Ster*, de *Zee-Appel*, de *Hoorens* en *Schulpen*, de *Zandpijp* de *Steenworm*, de *Houtworm*, de *Zandkoker*, de *Zee-Duizendbeen*, de *Zee-Rups*, de *Visfchen*.

Ik oordeel dat het geflagt der SCHILDPADDEN, tusfchen de *Haagdisfchen*, en *Zee-Katten* moet geplaatst worden, om dat het

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 3

video, sed TESTUDO, quid aliud est quam Lacerta loricata, et in ordine Naturali TESTUDINES pertinere, ad Lacertas vel saltem proxime sequi, nullus dubito. Ab omni parte cum Lacertis convenire, et solum modo ossi differre testa clare patet; et oceanis incolis id proprium esse, quod duriori corio, squamis, scutisve durioribus obtegantur, docent omnium Naturae scrutatorum observationes, sic Pisces squamis, Lacertae scutis Conchijlia testis, Nereides tubis, Sepiae vaginis instruuntur, et Asteriae, Echinique coriaceae, vel calcareae. Hisce in Phalanges reductis, ordo Naturalis sic concipi posse mihi videtur: Lacerta, Testudo, Sepia, Asterias, Echinus, Conchijlia Univalvia, Bivalvia, Solen, Pholas, Teredo, Serpula, Nereis, Aphrodite, Pisces.

GENUS itaque TESTUDINIS inter Lacertas et Sepias collocari deberi, ex eo censeo, quod figura capitis, pedum, caudaeque Lacertam,

4 OVER DE KRAAKBEENIGE SCHILDPAD.

Hoofd, de Voeten en de Staart eene *Haagdisch* vertoonen, en het Ligchaam, gelijk dat der Zee-Katten, in eene scheede beslooten is. De Ridder LINNÆUS geeft het geslagts merk aldus op: *een viervoetig Ligchaam, dat een Staart heeft, met een Schild bedekt is; en de Kraakbeenen, zonder Tanden.* (Syft. XII. p. 350.) De Heer GRONOVIVS beschrijft de SCHILDPAD aldus: *een viervoetig Ligchaam, met een harde onbeweeglijke Schaal omgeven, onder welke het Hoofd, de Voeten, en de Staart kunnen verborgen worden; Vier loop-of Zwem-Pooten, de Staart zeer kort en kegelagtig.* (Mus. Icht. II. p. 85.) Volgens den Natuurlijke rang kan de SCHILDPAD dus bepaald worden: *Kortstaartige Haagdisch met een gebarnascht Ligchaam.*

DIT geslacht kan in drie benden verdeeld worden. De *Zee-Schildpad* met Zwem Pooten, de *Land-Schildpad* met gespleeten Vingers, en de *Zoetwater-Schildpad*, met stompe onverdeelde olifphants voeten (LINN. *ibid.* in d' aanmerk.)

ALLE hebben zij dat gemeen, dat het Hoofd wat breeder dan den Hals is, en kegelagtig, de *Hals* is rolrond, en gerimpeld, het Ligchaam met een schild, dat beenig, Kraakbeenig, of Lederagtig is gedekt, in zommigen is het als een verwulf verheven, in
an-

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 5

referat, atque corpus, aequè ac Sepiarum, vagina seu testa includitur. Clarissimus LINNÆUS characterem genericum sic describit, Corpus tetrapodum, caudatum testa obtectum, os mandibulis nudis, edentulis (Syst. XII. p. 350.) Cel. GRONOVIVS Testudinem definit: Corpus quadrupes, testa duriore immobili circumdatum, sub qua Caput, Pedes, caudamque abscondere potest, Pedes quatuor cursorii aut natatorii; cauda brevissima conica. (Mus. Ichth. II. p. 85.) Secundum ordinem naturalem definienda foret: Lacerta brevicauda, corpore cataphracto.

IN tres, facile Phalanges hoc genus dividitur, nempe Testudo Marina, pedibus pinniformibus, submuticis. Terrestris pedibus fissis digitatis, et Paludosa sive aquarum dulcium, pedibus elephantinis obtusis indivisis. (LINN. Syst. XII. l. c. annotat.)

OMNES id commune habent, quod Caput collo paulo latius sit, subconicum, Collum cylindricum, rugosum, praeputium retrotractum refert. Omnium corpus testa ossea, cartilaginea, vel coriacea obtegatur ab omni parte. Testa in aliis fornicis instar convexa, in quibusdam paulo

6 OVER DE KRAAKBEENIGE SCHILDPAD.

andere is het wat platter, in anderen wederom vlak, waar van ik 'er maar een ken; die ik zelf bezit.

HIER blinken geen gloeiende Coleuren, want alle zijn zij bruin, grijs of zwartagtig, behalven de gemelde platte, die wit is, echter niet zonder vermenging van bruin grijs aan de Vinnen. Echter heeft de SCHEPPER hen niet zonder Cieraad gelaaten, want der meesten schild is met regelmatigte figuren die, zeshoekig, vijfhoekig of veelhoekig zijn, geteekend, behalven de *Kraakbeenige* die ik straks beschrijven zal, de *Lederagtige* (LINN. *Syst.* XII. p. 350. n. 1.) en de *Gekorrelde*, welke de Heer VAN DER MEULEN, bezit, en volgens zijne gewoone heuschheid, mij bij gelegenheid des zelfs beschrijving toegeftaan heeft. Alle hebben zij eene korte kegeltige staart, die aan haar begin rimpelig is, en aan de punt hard. De meeste worden zeer groot, zoo dat zij dikwijls tweehonderd pond en meer weegen.

Ik zal hier de inwendige deelen der SCHILDPADDEN niet beschrijven, en alleen maar aanteekenen 't geen mij het zeldzaamste voorkomt. Het hart is breeder dan hoog; De *Longen* doen niet veel tot den bloedsomloop, want gelijk andere tweeslagtige hebben zij een eijrond gat in 't hart, nog ook tot de stem, want de

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 7

planior, et in aliis, quarum tamen unicum novi exemplar, quod ipse possideo, plana.

NON hic, ut in aliis animalibus, splendor colorum vividorum oculos ferit, omnes enim fuscae, griseae vel brunneae, praeter modo dicta plana, quae alba, non tamen sine grisei ad pinnas intermixtione; haud tamen omni ornamento iis destituit CREATOR; plerarumque enim scuta, pulcerrime figuris regularibus hexagonis, pentagonisve, vel trapezidis exsculptis delineantur, exceptis solis Cartilaginea, mox describenda, Cc-riacea, (LINN. Syst. XII. p. 350. n. 1.) et Granulata, quam possidet D. WILH. VAN DER MEULEN, mihi pro solitâ suâ humacitate, describendi veniam, data occasione, promisit. Cauda in omnibus brevîs, conica, basi rugosa, apice dura. Pleraeque in ingentem crescunt magnitudinem, ita ut aliquando ducentas et amplius ponderent libras.

NON hic partes internas TESTUDINUM describam; solum modo quaedam notabo, quae mihi rariora videntur; Cor latius quam altum; nec Pulmones, ad circulationem perfecte aliquid faciunt, nam ut alia Amphibia, cor habet foramen ovale, nec ad vocem, nulla enim TESTUDO clamores edere po-

SCHILDPADDEN geeven geen geluid * maar zij beflaan de plaats der Lugtblaazen welke men in de visfchen vind, en het evenwigt is zoo juist, dat de SCHILDPAD niet zinken kan, wanneer het fchild door de zonne ftraalen verdroogd is. De *Slokdarm* is van binnen alom met kegelagtige teepetjes bezet, even gelijk de Heeren D'AUBENTON, en PALLAS in den *Slokdarm*, en aan den wortel der tong van zommige Vledermuizen gevonden hebben. (D'AUBENT, *Hift. Natur. Tom. XX.* edit. 12°. pag. 94. tab. 15. fig. 2. 3. DIERK. MENGELW. II. *St. tab. II. fig. 6. bb.*) Schoon men uiterlijk geen gehoortuig ontdekt, egter is het flaapbeen van binnen hol, en met een rond gaatje doorboord, welk gaatje door een Kraakbeenig plaatje geflooten word, deze holligheid bevat twee buizen, waarvan de eene met een vlies geflooten is, dat men voor een trommelvlies houden kan.

DE Teeldeelen van het Mannetje leggen in de Liesfchen, en vertoonen zig in de paertijd, het Wijfje is eijer-baarend, welke eijeren, wit en zagt zijn, zonder fchaal.

DIT

* DAT de SCHILDPADDEN egter in levensgevaer vervaerlijk fchreeuwen, verhaalen de Heeren NOBLEVILLE en SALERNE *Histoire des Animaux* Tom. II.

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 9

test *, *sed*, locum tenet vesiculae aëreae, quam in piscibus observari licet, et aequilibrium adeo perfectum est, ut si testa, radiis solaribus calefiat haud amplius, descendere possit. Oesophagus a parte, internâ, tota undique glandulis conicis, oblongis, recumbentibus obsita, quales sed minores, numero et magnitudine in oesophago, et ad radicem linguae vespertilionum, invenerunt, viri doct. D'AUBENTON et PALLAS (Vide PALL. Specil Zool. fasc. IV. tab. II. fig. 6. bb. Histoire Natur. tom XV. edit. 12°. pag. 92. tab. 15. fig. 2. 3.) Quamvis externe nullum auditus organum in TESTUDINE appareat, os temporis tamen parte postica concavum, et foramine rotundo pertusum, quod foramen cartilagineâ lamina clauditur, cavitas haec tubos duos continet, quorum alter membrana clauditur, quae pro membrana tympani habenda est.

ORGANA masculi maxima, in inguine sita ad tempus oestri sese ostendunt; femina ovipara; ova deponit mollia, alba absque tegmine calcareo.

HAEC

* TAMEN, de TESTUDINE in summo descrimine vitae, clamores horrendos edente, memorant, D. SALERNE et NOBLEVILLE Hist. des Anim. Tom. II.

EPIST. III.

C

DIT, WEL ED. HEER, is het geen ik van de SCHILDPADDEN, aanmerkens waardig vind, hunne taaijheid van leeven hebben zij met andere Zee-Dieren gemeen, dezelve is zoo groot, dat de beroemde RED I het geheele hersen gestel uit een SCHILDPAD genoomen heeft, egter wandelde dezelve en bewoog zig niet alleen, maar de wond was in drie dagen geneezen, en zij leed niets, dan dat zij blind was; of derhalven de grondregel, *dat de grond van beweeging, en gevoel van de barsenen en zenuw-bedden moet afgeleid worden*, hier geen uitzondering lijdt, zal ik thans niet onderzoeken.

WAT de onderscheiding der soorten aangaat, deze moet van de pooten, bek, en schild genoomen worden, de onderscheiding der Pooten hebben wij boven gezien de Zwem-Pooten, dienen voor Vinnen om te zwemmen, zij zijn geheel lederagtig, buigzaam, en met een nageltje aan de bovenzijde voorzien. Deze SCHILDPADDEN hebben gemeenlijk een schild op het welk de schilden daks-gewijs leggen, en bladeragtig, of vijfhoekig zijn. (SEB. *Schak.* tab. 79. f. 3. 4. tab. 80. f. 1.) de Bek is van vooren haaks-gewijs omgekromd en de Kaakbeenen loopen dus puntig toe. Schoon de meeste geen tanden hebben, egter zijn de Kaakbeenen zaags-

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. II

HAEC sunt VIR AMP. quae de TESTUDINIBUS in genere notatu digna detegere potui; Vivacitatem cum coeteris plerisque marinis communem habent, eaque tanta est, ut Celeb. REDI, TESTUDINI terrestri, omne auferens cerebrum, viderit eam non solum ambulantem, moventem, sed et vulnus per triduum sanatum erat, et nil mali inde passa, nisi quod visu orbaretur, an ergo hoc axioma Physiologicum, quod omnis sensatio, et motus principium ex cerebro, ut thalamo nervorum derivandum sit, inde non exceptionem patiatur, hic non discutiam.

QUOD ad specierum distinctionem attinet, haec à pedibus, rostro, et testa desumenda. Pedum distinctionem paulo superius vidimus. Pinniformes pinnarum instar natatui inserviunt, et toti coriacei, flexiles, unguiculo ad partem superiorem instructi: hae plerumque testam habent inbricatam scutis lanceolatis; vel pentagonis; (SEB. Thes. I. tab. 79. f. 3. 4. tab. 80. f. 1.) rostrum antérieus inflexum, maxillis in apicem curvatum abeuntibus, quamvis dentes pleraeque non habent; attamen denticulatae sive ferratae sunt, qualiter videmus in Lacerta Crocodilo orientali.

gewijze uitgesneden, gelijk in d' Oost - Indische *Crocodil*.

HET schild der Zee SCHILDPADDEN is verheven, om dus te beter het evenwigt te houden. De dikte en hardheid van dit schild is verschillende in de verscheiden soorten, in zommige zijn zij zeer hard en met harde knobbeltjes bezet; gelijk in de *Geknobbelde* (LINN. *Syst.* p. 351. GRONOV. *Zooph.* 47.) en welke bij SEBA. (*Schatk. I. tab.* 69. *f.* 1. 2.) zeer fraaij afgebeeld is, yder schildje is met een knobbeltje bezet, en maakt dus drie evenwijdige kielen op het schild, en twee aan den buik. Andere hebben een dergelijk schild, maar zonder knobbeltjes, en met lange zeszijdige schilden voorzien, die geheele ruw zijn gelijk in de *Getandde*. (LINN. *Syst.* XII. p. 352.) in andere rijzen de plaatjes uit het schild als geknotte kegeltjes, gelijk in de *Wiskunstige* LINN. p. 353. *feb. I. p.* 86; andere zijn gelijk de Vischen met vijfhoekige schubben gedekt, gelijk in de *Carett*. (M. CATESB. *Nat. Hist. of Carol.* p. 39. *tab.* 39. en SEB. *l. c. tab.* 80. *fig.* 9.) Deze en verscheide andere hebben een verheeven, maar andere een plat, zagt schild, zoodanig, zijn de twee zeldzaame, welke zoo veel ik weet, alleen in de verzameling van wijlen den Heer SCHLOSSER gevonden werden, en welke ik

thans

TESTA TESTUDINUM *marinarum convexa, ut tanto melius in expansione cum aere externo aequilibrare possit. Densitas atque durities hujus testae varia est pro variis speciebus; in quibusdam enim durissima, tuberculisque solidissimis instructa, qualis est TESTUDO Scabra (LINN. Syst. XII. p. 351. GRON. Zooph. 74.) quodque enim scutum tuberculo notatum est, et itaque tres carinas parallelas in testa efficit; atque duas in scuto ventrali. Aliae testam habent Scabrae simillimam absque tuberculis, sed ut illa, scutis oblongis hexagonis, instructam, quae tota sunt scabra, ut in denticulata LINN. Syst. XII. p. 352. in aliis scutella ex testa oriuntur, quasi coni truncati, ut in Testudine Geometrica, LINN. l. c. p. 353. SEB. Mus. I. tab. 80. Aliae tandem piscium instar, squamis pentagonis imbricantur, qualis Caretta occurrit, CATESB. Nat. Hist. of Carol. p. 39. tab. 39. SEB. l. c. tab. 80. f. 9. Hae et plures aliae testa gaudent elevata, sed aliae testam habent compressam molliorem, tales sunt duae illae rarissimae species, quas, quantum scio, SCHLOSSERUS solus possidebat alba nempe, et mox describenda CARTILAGINEA, quasque ambas coram habeo, atque possideo.*

thans voor mij heb, en bezit de *Witte* namentlijk en de *Kraakbeenige*.

DE Witte SCHILDPAD (op dat ik UEd.) dezelve aanduide, behoort tot de Zee SCHILDPADDEN, de lengte van den bek tot den staart is twee duim * elf lijnen en een vierde. Het Hoofd is van boven verheeven, zeer glad, lang, en breeder dan hoog met festien schilden gedekt; Boven op den *Bovenkaak* die loodlijnig is en uit een been bestaat, staan de Neusgaten schuin, deze zijn een halve lijn lang een sesde lijn breed, van boven staan zij een lijn van elkander, en van onder een halve lijn; het Bovenkakebeen is anderhalve lijn hoog, de Oogen zijn groot naar evenredigheid gelijk in de meeste van dit geslacht, het heeft geen halsband, dat zeer bijzonder is, het vel van den Hals is bruin rood, vier lijnen lang, gerimpeld korrelagtig, het *Schild* is eijrond, gerand, aan den hals uitgesneden, de grootste as, is een duim en negen lijn en, de kleine as is een duim en zeven lijnen. De rand be-
staat

* Ik heb in de Maaten de Fransche voetmaat gebruikt, om bij gelegenheid met die van de Heer BUFFON, en van het dierkundig Mengelwerk te kunnen vergeleeken worden.

III. BRIEF.

TESTUDO ALBA, ut hanc tibi **VIR CL.** notam faciam, ad marinas pertinet, longitudo ab apice rostri usque ad extremam caudam, duas uncias undecim lineas cum quarta parte obtinet *. Caput, superne convexum, glaberrimum, albido-lividum, oblongum, Cathetopecteum, sexdecim scutis tectum; maxillae superiori, (quae perpendicularis, et ex uno osse constat,) superstant nares obliquae; semilineam longae, sextam partem lineae latae, a parte superiore per lineam a se distant; a parte inferiore per semilineam, maxilla superior sesquilinea alta est, oculi pro mole magni, ut in plerisque congeneribus; nullum, quod singulare est, colli praeputium, ut in aliis omnibus, cutis colli rufo fusca longitudine quatuor linearum, rugosa, granulosa. Scutum, ellipticum, marginatum ad collum excisum, in axe majore unam unciam, cum novem lineis habet, axis minor unius unciae, septemque linearum est. Margo ex viginti quatuor scutellis quadratis constat; inter haec inter jacent et

tre-

* **UBIQUE** in mensuris, pedem gallicum (Pied du Roi) adhibui, ut et in spicilegiis zoologicis Belgicis, ut tanto melius data occasione, cum operibus **CL. BUFFONII** atque **D. Pallas** mensurae meae comparari possint, absque calculo.

ftaat uit twintig vierkante fchilden, tusfchen deze leggen dertien grooter *Schilden*, in drie reien, in de middelste rei leggen vijf regelmatige zeshoekige lange *Schildtjes*, behalven het laafte, dat een geknotte driehoek vertoond. In de zijdelingsche reien zijn de bovenste ongelijk en krom na de randzijde, de twee volgende verbeelde wapen *Schilden*, de laafte zijn ongeschikte vierkanten, daar loopt een witte band in de lengte, door de middelste reij. In alle andere is het *Schild* verheeven, dog hier hol, zoo dat het een boog maakt, die anderhalve lijn diep is. De verw is witagtig of liever graauw van onder is het Ligchaam geheel wit. Het Onderkaakbeen is korter dan het bovenste, en beftaat uit drie beenen waar van het middelste in een punt eindigt, welke punt in een holte van het verhemelte geflooten word, in geen van beide Kaakbeenen vind men tanden, het Onderkaakbeen is van binnen zeer dik en heeft als een middelfchot, gelijk in de wandbeenderen der viervoetige dieren, de binnenste tafel is zeer wit en het middelfchot bruin, de tong is zeer zagt, aan alle kanten vastgegroeid, de keel is rimpelig, en korrelagtig, als ook de ftrot en hals.

HET *Buikfchild* dekt den geheelen onderbuik, en rijst met een punt op de Borst, van daar loopt het onder de armen, en daar
be-

tredecim scuta majora, tribus seriebus posita, media series continet scuta quinque regularia, oblonga, hexagona, praeter ultimum quod refert pyramidis latus ab omni parte truncatum, series duae laterales scuta habent prima irregularia, a parte marginis curva, duo sequentia, scuta genealogica nobilium referunt, ultima sunt quadrangula irregularia, linea sive fascia albidior linearis, Sesquilineam lata, seriem mediam longitudinaliter secat. Scutum, in omnibus aliis convexum, hic concavum est, ita ut arcum efficiat sesquilineae altum, color albidus, sive potius cinereus, subtus corpus totum album est. Maxilla inferior superiore brevior, ex tribus ossibus constat, quorum medium in validum apicem desinit recurvum, in fossula palati recondendum, dentes in utraque maxilla desunt, maxilla inferior, intus inspecta, crassissima est, et quasi diploen habet, ut in osse bregmatis quadrupedum observari solet, tabula interna albidissima, diploë fuscum, lingua mollissima, per omnem partem adnata, gula rugosa granulata, ut et guttur et collum inferius.

SCUTUM Abdominale totum tegit abdomen, mucrone ad pectus surgit, dein sub brachia descendit, ibique margo incipit inferior, ex

begint de rand uit vijf schildjes bestaande, en eindigt aan de dijen, het loopt tusſchen de dijen door, en eindigt in een punt. De lengte van de eene punt tot de andere, is een en een halv duim, het beſtaat uit zes ſchubbetjes, die door een lange naad geſcheiden worden, van de agterſte punt tot den aars, vond ik twee lijnen, en een derde, en de breedt drie lijnen, de aars is rond, en de opening is een lijn, rondſom ſtraals gewijs met korreltjes bezet, die langrond en van onder grooter zijn, twee derzelver maaken een goot, die in den aars loopt, welke ik twijfel of voor de ſcheede dient. Agter den aars volgt de Staart die Kegelachtig en krom is, met een een bruin ſwart puntje, deze is met een vliesagtig uitſteekzel aan de rand van 't bovenschild vastgehegt. De *Schouders* zijn na aan het Ligchaam gerimpeld en gekorreld, en zijn aldaar vier lijnen breed, de lengte van het Schouderbeen is vijf lijnen, en maakt geen hoek met het *Armbeen* maar een boog. Het armbeen is een en een halv duim lang, naar vooren puntig toeloopende, en heeft van vooren zes ſtraalen; het kan den nagel in een gaatje verbergen, deze ſtaat tien lijnen van het punt der Vin af, de Vin is van boven bruin ros, van onder bleeker.

DE Dijen zijn twee lijnen in een half lang, fijn gekorreld, vier
 III. BRIEF. lijnen

quinque scutellis constans, et ad femora postica desinens, inter femora descendit; Scutum in apicem desinit, ab uno apice ad alterum sesqui-unciam longum est, ex sex scutellis constans, sutura longitudinali divisus; ab infimo mucrone ad anum duas lineas cum tertia parte inveni, in latitudine trium linearum, anus rotundus, lineam in lumine adaequat, granuli radiatim dispositi, oblongi; sed infima parte majores duae canalem efformant in anum transeuntum, an id pro vagina inserviat dubito; post anum cauda conica incurva, apice nigro fusco, superius processu membranaceo margini superiori adnata. Humeri ad basin granulati, rugosi, quae basis quatuor lineas habet, longitudo humeri quinque linearum, est non angulo, ut in aliis animalibus, sed arcuatim cum brachio junguntur, Brachium sesquiuncia longum, lanceolatum, sex radiis in parte anteriori fulcitur, unguis retractilis in foramine, decem lineas ab apice pinnae distat, pinna sive brachium, in pagina superiore fusco testacea, in inferiore pallidior.

FEMORA duas lineas cum semisse longa, argute granulata, tres li-

lijnen breed, de Vinnen zijn zeer dun, en bestaan uit grooter korreltjes en zijn negen lijnen lang, en zes lijnen breed.

UIT deze Beschrijving blijkt, dat dit SCHILDPADJE tuschen de *Lederagtige*, en de *Gefchaliede*, van den Heer LINNÆUS geplaatst moeten worden. Ik bepaal het zelve aldus.

SCHILDPADJE met Zwempooten, dat een plat Lederagtig Wit Schild heeft, met eene gekorrelde stompe Staart.

THANS ga ik over, tot die andere zeer zeldzaame SCHILDPAD, welke Wijlen de Heer SCHLOSSER zelv van voorneemens was te beschrijven, en welkers afbeelding (hier agter gevoegd,) hij reeds had laten met eenige anderen afrekenen. Zij komt nergens voor, en ik heb dezelve bij geen schrijver gevonden, ik oordeele, dat zij voor de rondagtige van de Heer LINNÆUS moet geplaatst worden, onder den tijtel van:

SCHILDPAD, met gepalmde Voeten, een blads gewijs Schild, dat wat platis, en gekorrelt, en met een vooruitstekende Neus.

DE geheele lengte van het Dier is drie duimen, het *Hoofd* is
bree-

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 21

neas, cum tribus quartis partibus lata, pinnae rotundae tenuissimae ex granulis majoribus constant, longitudinem novem linearum, latitudinem sex linearum inveni.

EX hacce descriptione patet, hanc TESTUDINEM, inter Coriaceam, et Imbricatam LINNÆI collocari deberi, ego eam sic definio:

TESTUDO pedibus pinniformibus, testa plana coriacea alba, Caudâ granulata, obtusâ.

JAM nunc ad alteram rarissimam TESTUDINEM venio, quam Clariss. SCHLOSSERUS ipse describere decreverat, cujusque iconem hic adjectam, jam cum aliis depingi curaverat; nullibi occurrit, nec apud ullum auctorem inveni; in systemate itaque Linnaei inferendam, ante Orbicularem censeo, sub hoc titulo.

TESTUDO pedibus palmatis, testa lanceolata planiuscula, granulata, naso elongato.

LONGITUDO totius animalis tribus uncüs absolvitur, Caput pla-

breeder dan hoog, van boven zeer glad, met een vel gedekt, dat zwart is, kleine geelwitte stipjes. De *Neus* is twee lijnen lang en steekt als een snuit uit, is van vooren plat, anderhalve lijn in den omtrek, met de Neusgaaten die niers wijze zijn een halve lijn breed; het middelschot der Neusgaaten is zeer dun, en heeft aan wederzijden een uitsteekzel, het geen de Neusgaaten niersgewijze maakt, deze snuit is met een zeer flauwe dubbele plooi aan de Neusbeenderen vastgehegt, en loopt niet regt, maar is na beneden gebogen, of dit eigenlijk zoo behoort, dan of het door de plaatfing in de fles veroorzaakt is, kan ik niet bepalen. Doch men ziet dit in de Zeedieren meest regt, als in de *Eenboorn-Visch*, *Swaard-Visch*, in veele *Krabben*, en vooral in dat zeer zeldzaame *Krabbetje*, dat de Heer L. JULIAANS, Ervaaren Apotheker alhier, bezit, en ik bij gelegenheid, met eenige andere stukken uit zijn Ed. Cabinet zal beschrijven. Deze snuit loopt uit in zeer dikke verhevene Spieren, van de Opperkaak, welke met witte stippen besprengd zijn, en wanneer ik dezelve te rug trek, komen 'er blaasjes op beide Neusgaten; het Kaakbeen is stevig, zonder tanden, geelbruin of Castanje couleur, het Bovenkaakbeen is langer dan het onderste: De gaaping van den Bek is zeer groot, en staat een

gio plateum, superne glaberrimum, cute tectum nigra, maculis albican-
tibus minimis inspersâ; Nasus longitudine duarum linearum proboscidis
instar prominet, antèrius planus, sesquilineam latus, in plano isto
sitae sunt nares reniformes, semilineam in diametro; septum narium,
tenuissimum, ab utraque parte, processulo gaudet, unde nares renifor-
mes, duplici ruga vix visibili osibus nasi adhaeret et quasi implantata
est, non recta procedit hæcce proboscis, sed deorsum inflexa; an
id ex natura animalis, an vero ex positione in vasculo in quo in spiritu vini
conservatur, non facile dixerim, in marinis enim videmus, processum
narium rectâ procedere viâ, ut in pisce Monocerote. Xiphia; in multis
canceris, praesertim, in rarissimo illo Cancellò, quem in museo suo ser-
vat D. L. JULIAANS Pharmacopoeus expertissimus, quemque data
occasione cum aliis ejusdem musei rarioribus describere mihi animus est.
Ab utraque parte proboscis haec, abit in musculos labii superioris crassissi-
mos, gibbos, nigros, maculis albidis adpersos, quos si retraho, aer
per nares exeuns, bullulas in apice proboscidis exserit; maxillare os,
solidum, edentulum, fulvo fuscum, sive castanei coloris, maxilla supe-
rior, inferiore longior, Rictus permagnus, unius lineae distantia a Colli
praeputio distat. Supra musculum labii occurrit, musculus orbicularis
insignis, qui simul retractoris proboscidis officio fungitur. A proboscide,

lijn van het Hals kraagje af; boven de Lipspier, ziet men eene groote ringspier die te gelijk dient om de snuit te rug te haalen. Van de snuit tot den buitensten hoek van het oog, is de afstand twee lijnen, de oogbol is eijrond, zeer uitsteekende, de groote as is drie lijnen, de kleine twee en een vierde lijn, de afstand der oogen van den kruin gemeeten is een lijn. Het *Ooglid* dekt het oog ter breedte van een vierde lijn, en is zeer gerimpeld, de onderste rand is omgeslaagen, donker bruin met drie reien geele strepen vercierd. De oogs-opening is een lijn, de *Oogkring* is donkerbruin, de *Oogappel* zwart, de binnen hoek van 't oog staat een en een halve lijn van het kraagje af. Het *Onderste-Kaakbeen* is veel korter dan het bovenste, van zijn punt tot aan het kraagje vijf en een halve lijn, aan wederzijden legt eene dikke, sterke spier, de *Keel* is as graauw bruin of muisvaal, met vijf groote geelagtige stippen.

DE HALS is breeder dan het Hoofd, en met een kraagje of voorhuidje omgeven, dat met evenwijdige plooijen gerimpeld is, drie en een halv' lijn breed, en loopt naar het schild toe schuin af, en is daar gekorreld, het heeft seven lijnen middellijns, en dus den omtrek een en een zesde duim, het is een zesde lijn dik.

TUSSEN het kraagje en schild is het vel, aan het zelve van
onder

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 25

ad canthum anteriorem oculi distantia est duarum linearum, bulbus oculi ovalis valde prominens, axis major trium linearum, axis minor duarum linearum cum quarta parte; distantia oculorum, in vertice mensurata, unius lineae; palpebra, per unam lineam cum quarta parte oculum tegit, rugosa, margine infimo reflexa, nigro fusca, tribus macularum seriebus adornata; lumen sive apertura inter utramque palpebram unius lineae, iris profunde fusca, pupilla nigra, Canthus interior oculi, a colli praeputio lineam cum tribus quartis distat partibus, Maxilla inferior, superiore multo brevior ab apice ad praeputium colli, quinque lineis cum quinta parte adaequat, ad utramque partem musculus crassus validus, color gulae cinereo fuscus sive murinus, maculis quinque magnis albidis.

COLLUM capite latius praeputio undique cinctum rugoso rugis parallelis, latitudo trium linearum cum semisse; versus Clypeum declive, subechinatum, diameter septem linearum, circumferentia itaque unius unciae, cum quinque sextis partibus; crassities octavam lineae partem occupat.

INTER praeputium et scutum adest cutis, inferne clypeo adhaerens,
EPIST. III. G

ander vastgemaakt, ter zijden rimpelig, en loopt naar de voorpooten, zijnde zwart met witte stippen.

HET SCHILD is twee duim en elf lijnen en een half lang van den hals tot het punt: twee duimen en agt lijnen breed, van gedaante als een Olmblad. De *Rug* is verheeven, de zijden vlak, bij den hals is de rand omgeboogen, en met groote korrels omzet, die na de zijden kleiner worden, en eindelijk verdwijnen, op den afstand van ontrent vier lijnen begint eene dubbele verheeven lijn, uit langwerpige korrels zaamengesteld, en in 't agterste en vlakke deel van het Schild zaamen loopende, aan wederzijden loopen 'er verscheiden andere groote en kleine, waar van zommige regt anderen krom zijn, gelijk de afbeelding toond, aan de punt van het Schild staan vijf overshandsche purpere vlakken, welke met geel witte stipjes omzet zijn.

HET Schild heeft aan de voorzijde eene aanmerkelijke dikte, van een en een halve lijn, dog word allengskens dunner, zo dat het aan de punt zeer dun is, aan wederzijden van boven van het dunne gedeelte zijn geen streepen, maar alleen stipjes, en op den afstand van drie lijnen van den rand, is het zeer glad en vlak de *Verw* is olijfkoleur bruin, met groote bruine vlakken de; gekorrel-

rens ad latera rugosa, ad pedes anteriores procedit, nigra, punctis albis adspersa.

CLYPEUS duas uncias, undecim lineas, cum semisse continet, acute collari usque ad apicem latitudo duarum unciarum, et octo linearum, figura folium ulmi fere mentitur, **DORSUM** elevatum, convexum, latera plana; prope collum subreflexus est Clypeus, marginemque gerit notabilibus granulis coronatum, quae ad latera sensim minuuntur, donec ad medium clypei desinunt, ex distantia fere quatuor linearum incipit, linea duplex ex granulis oblongis constans, ad partem posteriorem planam clypei, in unum coeuns, variae ab utraque hujus duplicis lineae parte, occurrunt lineae majores, minores, rectae, curvae, quales icon exhibet, prope apicem clypei quinque maculae fusco purpureae.

CLYPEI crassities a parte anteriore notabilis, semilineam ad aequat, sensim tamen decrescit, ita ut ad apicem tenuissima evadat, ad latera superiora in parte tenui nullae striae granulatae, sed modo punctula observantur, et in distantia trium linearum a margine, clypeus planissimus glaberrimus est, color clypei fuscus, maculis magnis fusco brunneis marmoratus, et lineae striaeque granulatae pallidiores, hinc inde in par-

lijnen en streepen zijn ligter, hier en daar is het zelve met witte stippen besprengt, welke men zeer duidelijk ziet, wanneer het dier in heldere mout wijn hangt, dog het Schild droog zijnde, zijn zij bijna niet zichtbaar. Dit Schild is niet beenagtig gelijk in de overige van dit geslacht, nog lederagtig gelijk in de lederagtigen SCHILDPAD van LINNÆUS, maar het is bijna Kraakbeenig, waarom ik het KRAAKBEENIGE SCHILDPADJE noem.

BESCHOUW ik deze SCHILDPAD van onder, zie ik het onderste Schild veel kleiner dan het bovenste, als zijnde maar twee duim en twee lijnen lang, de punt begint van het eind van het kraagje en is stomp, en loopt schuifsch onder de voorpooten door, aan welke het vastgegroeid is, van daar is het aan de onderzijde van het Bovenschild vastgehecht, veel zagter dan het Rugschild zijnde, schijnt het uit verscheiden Kraakbeenderen te bestaan, voor eerst ziet men twee Kraakbeenderen op het midden van de Borst, die vijf lijnen lang zijn, en van gedaante als de Sleutelbeenderen, der vier voetigen, meer dan een' lijn breed, en staan van boven een en een halve lijn van elkander, raaken elkander in hunne buiging, en wijken naderhand van een; en voegen zig aan een ander Kraakbeen, wiens punt en zijden even wijdig aan het Borstschild zijn,

maar

te Convexa, punctulis albis inspersus, quae omnia pulcerrima apparent, Animale in spiritu vini limpidissimo immerso, sed clypeo sicco vix ac ne vix quidem cerni possunt. Clypeus, hicce non osseus ut in congeneribus, nec coriaceus ut in Testudine Coriacea LINNÆI, sed ad Cartilagineum accedit, inde et nomen Cartilagineae huic novae speciei donavi.

SI a parte inferiori Testudinem contemplor, Video Clypeum Ventralem dorsali multo minorem, ut qui modo duas uncias cum duabus lineis continet; sub praeputii finem incipit mucro clypei obtusus, ab utraque parte oblique sub brachia descendens, quibus connatus est, dein sese paginae inferiori clypei superioris adjungit, multo mollior, quam clypeus dorsalis, variis cartilaginibus sustentari videtur, et quidem primo duabus cartilaginibus in medio pectore positis, quae longitudinem habent quinque linearum, formam fere claviculae humanae, eorum latitudo lineam excedit, a parte superiore per duas lineas cum semisse a se distant, in curvatura se tangunt et post eam a se distant, atque invicem discedunt; affiguntur alii cartilagini, cujus mucro atque latera margini clypei pectoralis parallela sunt, sed in distantia sex linearum cum quarta parte arcum efficit ab utraque et sic iterum adscendit, ita ut, distantia a brachiis sit quatuor partes,

maar op den afstand van zes en een tweede lijnen maakt het aan wederzijden een boog, zoo dat de afstand van de Voorpooten vier lijnen is, onder deze boog legt een ruitagtig deel een duim, zeven lijnen lang, een duim en drie lijnen breed, door deszelfs midden loopt eene zeer fijne naauwelijks zichtbaare naad, en in de breedte een kromme kiel, uit het punt, waar deze kiel den naad snijdt, gaan 'er straalsgewijs zeer fijne vezelen, die naauwelijks zichtbaar zijn; agt lijnen boven de Dijen eindigt dit Schild in een beenagtige boog, die met haar uiterste den bovengemelden boog raakt, het buitendeel der boog gaat schuinsch naar boven, en maakt dus met 't buitendeel der eerste eene gelijk beenige hoek, in welke, een andere hoek, of liever verheeven driehoek beslooten is. Onder de onderste punt van de beschreeven Ruit, is de huid naakt, los en rimpelig, en eindigt in de punt der staart, zeven lijnen van het punt der Ruit, begint den *Aars*, bestaande uit een spleet, die een en een halve lijn lang is, ik heb 'er naauwelijks een verkens hair in kunnen brengen, en op de hoogte van een halve lijn voelde ik het stuiten, is dit dan teffens de scheede? en rontsom is de zelve straalsgewijze bezet, met lange korreltjes; de staart is zeer kort een en een halve lijn lang kegelagtig, de verw van het Schild en vel zijn asgrauw.

linearum, sub bocce arcu medio cernitur pars Rhomboidea longitudine unius unciae et septem linearum, latitudine unius unciae cum tribus lineis, per mediam longitudinem transcurrit exilissima vix videnda futura, et per latitudinem, carina subarcuata, ex centro ubi carina futuram secat, oriuntur fibrae minimae, vix nudo oculo patentes. Octo lineis supra femur terminatur Clypeus in arcum osseum, alterum jam descriptum vertice suo tangens, crus exterior oblique descendit, sicque cum crure arcus superioris efficit angulum scalenum in cujus area alius angulus sive potius triangulum continetur convexum. Sub apice inferiore Rhombi descripti, cutis est nuda laxa, rugosa in apicem caudae desinens. Septem lineis a mucrone inferiore Rhombi incipit Anus, constans ex rima, sesquilineae longitudinis, vix setam porcinam inmittere potui, et in altitudine semilineae, obstaculum persensi; an ergo vagina? undique radiatim cincta est granulis oblongis, Cauda brevissima, sesqui lineam longa conica, color clypei et cutis, fusco cinereus.

DE Pooten zijn gepalmd, de *Voorste* zijn van den hals tot de punt der nagel een duim, vijf lijnen lang, het *Armbeen* is zeven, lijnen, en is met een los, rimpelig, bruin vel gedekt, dat met wit gestipt is, het elleboogs been is tien lijnen lang, de breedte van het armbeen onder het Schild is negen en een half lijn, van boven verheven, van onder plat, en met diepe plooiën gerimpeld, van de elleboog af begint 'er een vlies, dat het elleboogs been en de nagels dekt, zijnde rimpelig, bruin met witte stippen, bij de vingers doorzigtig, egter heb ik 'er geen vaaten in kunnen zien, de vijf vingers zijn krom, de buitenste is drie lijnen lang, de tweede een en een tweede, de derde zes, de vierde drie lijnen; de duim schijnt geknot, en een en halve lijn lang, de nagels zijn bruin en steeken effen uit het vlies uit. Deze met de geknote duim verbeelden bijna een Olijphants voet van onder, van onder ziet men eene bruine als in gebrandde vlak onder de duim en de eerste vinger, de vlak is rond en rimpelig.

ONDER de onderzijde van het ruitagtige deel is aan wederzijde een zeer los vel, aan de anderzijde van het Rugfschild vastgegroeid, en een digt bij den staart, van vooren dekt het de zijden van den onderbuik, de *Dy* en de scheen, en loopt uit in het vlies, dat de

na-

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 33

PEDES omnes palmati sunt, Antiores a Collo, ad apicem unguis, unam unciam, et quinque lineas habent, Humerus septem lineas, cute fusca albo maculata, laxa, rugosa tegitur, Brachium decem lineis longum, Latitudo humeri sub clypeo, novem lineis cum semisse est, humerus superius convexus inferius planus, rugosus plicis profundis, a cubitu incipit membrana, brachium unguisque tegens, fusca albo maculata, rugosa, ad digitos diaphana, nulla tamen vasa, in eâ deprehendere potui, nec etiam oculo armato, digiti quinque incurvi, digitus exterior trium linearum est, secundus sex cum quinta parte, tertius sex, quartus trium linearum, pollex truncatus, unius lineae cum semisse, ungues fusi vix e membranâ prominent, pollex vero obtusus truncatus, pedem Elephantinum exacte refert, terminatur macula brunneâ quasi adusta, sub digito indice, et talem observo maculam impressam rotundam rugosam.

SUB latere Rhombi inferiore ab utraque parte cernitur cutis laxissima rugosa, parti inferiori clypei dorsalis adnata, ad caudam desinens, a parte anteriore tegit partem lateralem abdominis, femur, tibiam et tandem in membranam diaphanam, digitos tegentem abit. Femur

nagels dekt. De *Dy* is vier lijnen lang zes lijnen breed, plat en dik gespierd, de *Scheen* is zeven en een half lijn. Van de *Hiel* tot de langste nagel, zijn 'er zes en drie vierde lijn. Het vel dat de *scheen* dekt is vijf lijnen breed. De duim is geknot, en met eene brandverwige vlak gemerkt, de voorvinger is even als de duim geknot, en heeft geen nagel, en schoon de nagel van de middel vinger zeer stijf is, is zij ook met een vlies gedekt. De lengte der Vingeren; is als die der voorvoeten.

DUS vertoont zig Wel Ed. Heer, deze zeer zeldzaame SCHILDPAD, de lange Neus, zoo verschillende van de overige van het geslacht toont mischien een verschillend soort van adem haling; ten minsten in die SCHILDPADDEN, welke ik in verscheiden Cabinetten gezien heb, en zelf bezit heb ik gezien, dat de Neusgaaten van alle de Palmpootige SCHILDPADDEN, met een dun middelschot gescheiden, rond, en aan het uiterste van het Kraakbeen geplaatst waaren, en in die, welke Vin en Zwempoten hebben, staan de Neusgaaten verder af; en zijn langwerpiger. Het is ook waar, dat de ZEE-SCHILDPAD zoo veel Lugts niet nodig heeft; want zij heeft veel Lugts in het Ligchaam, en de schrandere REDI heeft Lugt in het bloed van een SCHILDPAD gevonden,

III. BRIEF.

en

quatuor lineas longum, sex lineas latum compresum, musculis crassis instructum, Tibia septem lineas continet cum semisse. A calcaneo, ad ultimum unguium longissimum sex lineae cum tribus quartis partibus, membrana tibiam cingens quinque lineis lata est. Pollex, truncatus, macula adusta notatus, sub pollice duae maculae adustae oblongae digitus index aequae ac pollex truncatus est, et ungue caret, digiti medii unguis quamvis membranâ tectus validus est, longitudo digitorum eadem ac in pedibus anterioribus.

SIC Vir amplissime se habet haecce rarissima TESTUDO, nasus elongatus, tamque a congeneribus diversus, forsan aliud respirationis genus indicit. In omnibus saltem, quas ipse possideo testudinibus, et quas in variis museis videre licuit, observavi, nares testudinum palmipedum, gracili modo septo, esse separatas rotundas, easque in apice rostri locatas, dum, in iisquae pedes pinniformes atque natatorios habent, nares magis distant, longioresque sunt, Certum est TESTUDINI marinae tanto aeri haud opus esse, quam terrestri, nam illa aere plena est, imo et sagacissimus REDI aerem in sanguine TESTUDINIS marinae invenit; et, Cl. MERY, invenit in TESTUDINE Americana, quod aer sive per venas, sive per arterias Cordi immisus ventriculos, auriculas cordis atque omnia vasa repleat, Praeterea Cor TESTUDINIS

en de beroemde MERY, zag in eene *Americaanfche ZEE-SCHILDPAD*, dat de, Lugt, door aders, of flagaders in het hart gebragt, de holligheden, Ooren en alle de vaaten van het hart vulde. Het hart van eene *LAND-SCHILDPAD*, is halffrond, dat van eene *ZEE-SCHILDPAD* kegelagtig, wat het zamenftel van hart en vaaten belangt, hier over verdiend, geleezen te worden het geen de Heer MERY gefchreeven heeft. (*Mem. de l, acad. des fc. 1704. Collect. acad. Tom. VIII. p. 297. fqq.*)

HIER te Lande, de *SCHILDPADDEN* zeer zeldzaam zijnde, worden zij in de Geneeskunde niet gebruikt. Het uitgekookte Sap uit het Vleefch der *SCHILDPADDEN*, word in *Vrankryk* in borftziekten aangepreezen; het Vleefch der *SCHILDPAD* is het voornaamfte deel van dat Geneesmiddel, dat in de *Paryfche Apotheek* onder den naam van *Syroop van SCHILDPADDEN* bekend is, en in Longeteering voorgefchreeven word. Het olijagtige fap, zijnde balfemagtig en verdikkend, word met goed gevolg in de teering en Sluipkoortzen gebruikt (*Zie Hift. Nat. des Anim. Tom. II. Part. II. p. 316.*)

MAAR om Uw geduld Wel Ed. Heer niet langer te tergen
en

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 37

terrestres hemisphaericum est, TESTUDINIS Marinae vero Conicum, quod ad structuram Cordis, vasorumque adtinet legi merentur, quae Cl. MERY descripsit (Mem. de l'Acad. des Scienc. 1704. Collect. acad. Tom. VIII. pag. 297.)

IN hisce regionibus, ubi valde rarae TESTUDINES, in usum medicum haud vertuntur, succus ex Carne excoctus, in Gallia, in morbis pectoris laudatur, Caro TESTUDINIS basis illius medicamenti, quod in Pharmacopaea Parisina, sub nomine Syrupi TESTUDINIS, prostat, in Phtisi pulmonali adhibetur. Succus oleosus balsamicus incrasans, cum succesu, in Phtisi et febre Hectica praescribitur. Vid Hist. Natur. des Anim Tom. II. part. II. p. 316.

SED ne tua Vir Amplisf. amplius abutar patientia, et tibi
EPIST. III. K jam

en UEd. Geftr. geene aan UEd. bekende, zaaken voor wat
 nieuws op te dischen, zal ik hier eindigen mij in U Wel. Ed.
 Geftr. hooggeagte vriendschap aan beveelende,

WEL EDL GESTRENGE HEER!

U Wel Ed. Geftr. Onderdanige Dienaar

UTRECHT, den
 15 August. 1769.

P. B O D D A E R T.

DE TESTUDINE CARTILAGINEA. 39

*jam diu notissima, pro novis proponam, hic sisto, mei memoriam tibi
grate Commendo. Vale.*

ULTRAJECTI 15 *Augusti*

M C I D C C L X I X.

E R R A T A.

NECESSARIO CORRIGENDA.

Pag.	3.	linea	7.	<i>pro Lacertae scutis</i>	<i>lege Lacertae scutis,</i>
---	7.	---	12.	<i>humacitate</i>	<i>humanitate.</i>
---	9.	---	4.	<i>parte,</i>	<i>parte</i>
---	15.	---	5.	<i>Cathetopeatum</i>	<i>Cathetoplateum.</i>
---	19.	---	12.	<i>linearum, est</i>	<i>linearum est,</i>
---	27.	---	10.	<i>incipit,</i>	<i>incipit</i>

ZINHINDERENDE DRUKFEILEN.

Pag.	10.	regel	18.	<i>staat schak.</i>	<i>lees schatk.</i>
	12.	---	7.	<i>47.</i>	<i>74.</i>
	14.	---	2.	<i>bezet</i>	<i>bezet;</i>
	---	---	14.	<i>(op dat ik UEd)</i>	<i>(op dat ik UEd.</i>
	---	---	15.	<i>duide</i>	<i>duide,</i>
	18.	---	7.	<i>breedt</i>	<i>breedte.</i>
	26.	---	<i>(laatste) vlakken de;</i>		<i>vlakken; de</i>